

EKONOMIA BEZPIECZEŃSTWA I LOGISTYKA

KONTROWERSJE I DYLEMATY ROZWIĄZANIA PROBLEMU BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO W POLSCE

prof. dr hab. Zenon STACHOWIAK
Akademia Obrony Narodowej

dr Bartosz STACHOWIAK
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Streszczenie

Artykuł zatytułowany „Kontrowersje i dylematy rozwiązania problemu bezpieczeństwa ekonomicznego w Polsce” identyfikuje i charakteryzuje kontrowersje i dylematy, które rodzi problem bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w warunkach współczesnego rozwoju gospodarki światowej. Spojrzenie na nie z punktu widzenia nowej ekonomii instytucjonalnej pozwala na wyróżnienie trzech istotnych otwartych podzbiorów, pozostających między sobą w ścisłych więzach współzależnościowych. Pierwszy ma charakter metodologiczny; drugi wyrasta z podłoża zmian generowanych przez procesy globalizacji i regionalizacji; trzeci zaś jest pokłosiem zmian cywilizacyjnych dokonujących się w świecie technologii i organizacji działalności gospodarczej oraz postaw ludzkich i społecznych.

Słowa kluczowe – bezpieczeństwo ekonomiczne państwa; dylematy rozwojowe współczesnego świata; ekonomia instytucjonalna

Wstęp

Bezpieczeństwo ekonomiczne każdego państwa ma ściśle określone miejsce i rolę do spełnienia w ogólnej problematyce bytu narodu i państwa. One to jednocześnie wyznaczają jego obszary zasobowe, funkcjonalne i regulacyjne, nakładające się w praktyce na wszystkie sfery działalności państwa. Dostrzegać trzeba je zarówno we wszystkich częściach składowych bezpieczeństwa państwa, jak i w nadrzędnych wobec niego kwestiach racji stanu, interesu narodowo-państwowego oraz suwerenności. Na płaszczyźnie ekonomicznej odnoszone muszą być one do kwestii bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, postrzeganego przez pryzmat suwerenności ekonomicznej oraz polityki i strategii realizacji bezpieczeństwa ekonomicznego. Mając na uwadze te zależności, w odniesieniu do procesów kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski dają się zauważyć liczne kontrowersje i dylematy. Można ująć je w trzech istotnych podzbiorach: pierwszym o charakterze metodologicznym; drugim wyrastającym z podłoża zmian generowanych przez procesy globalizacji

i regionalizacji; trzecim zaś będącym pokłosiem zmian cywilizacyjnych dokonujących się w świecie technologii i organizacji działalności gospodarczej oraz postaw ludzkich i społecznych.

Kontrowersje wokół istoty i charakteru bezpieczeństwa ekonomicznego państwa

Pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego generuje liczne kontrowersje wyrażające się różnicami zdań i rozbieżnością sądów dotyczących istoty tej kategorii. Dyskusje i polemiki jej dotyczące mają miejsce w pierwszej kolejności w odniesieniu do definicji. W dalszej zaś do dania odpowiedzi na pytania: czym jest bezpieczeństwo ekonomiczne – specyficzną potrzebą czy dobrem publicznym?; jakie są relacje bezpieczeństwa ekonomicznego państwa do innych wyznaczników państwowości i bytu społeczeństwa?; oraz jaki charakter ma bezpieczeństwo ekonomiczne, patrząc z punktu widzenia kryterium czasu, przestrzeni i zmieniających się uwarunkowań?

Kontrowersje definicyjne

Wiele mitów i nieporozumień dotyczących określenia istoty bezpieczeństwa ekonomicznego państwa wynika często z niezrozumienia jego treści. Słownikowe definicje bezpieczeństwa eksponują jego dwa aspekty¹: poczucie pewności oraz brak zagrożenia albo ochronę przed nim, są zbyt ogólne i wieloznaczne aby mogły być wykorzystane do oceny konkretnych stanów i procesów. W takiej formie pozostające w antynomii, ale nierozzerwalnie związane ze sobą pojęcia „bezpieczeństwa”, i „zagrożeń”, wymagają nie tylko konkretyzacji, ale również dostrzegania określonych relacji między nimi. Dla zrozumienia istoty bezpieczeństwa ekonomicznego istotne jest więc wstępne rozpoznanie istoty zarówno kategorii „bezpieczeństwo”, jak i kategorii „zagrożenie”. Jeśli pod pojęciem „bezpieczeństwo” należy rozumieć pewien „stan pozwalający narodowi, państwu lub grupom na realizowanie swoich egzystencjonalnych interesów, stanowiących zarazem nadrzędny cel działania państwa i rządu”⁴, to pod pojęciem „zagrożenia” należy rozumieć z jednej strony pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne; z drugiej zaś – czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw. Jest to więc sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia.

¹ Por. *A Dictionary of the Social Sciences*, London 1964, s. 629.

² Bezpieczeństwo najczęściej definiowane jest jako „...stan niezagrożenia, spokoju, pewności”. *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1978, t. 1, s. 147.

³ Pojęcia „zagrozić”, „zagrażać”, znaczą tyle co „...stać się niebezpiecznym dla kogoś, czegoś”. *Ibidem*, t. 3, s. 907.

⁴ *Wielka Encyklopedia Oxford*, tom 2, Oxford Educational sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 225.

Inną dyskusyjną kwestią jest brak dostrzeżenia różnic pomiędzy bezpieczeństwem ekonomicznym a innymi rodzajami bezpieczeństwa państwa w kontekście ich wpływu na kształt systemu gospodarczego państwa. Stąd pierwsze dookreślenie wiąże się z uchwyceniem specyfiki przedmiotu rozważań, co obok wzrostu jego znaczenia w stosunkach międzynarodowych, w pełni uzasadnia jego wyodrębnienie. Lista cech odróżniająca bezpieczeństwo ekonomiczne od innych rodzajów bezpieczeństwa państwa jest długa. Wśród nich wskazać trzeba przede wszystkim takie jak: stabilność (niezmiennność) i pewność, stosunek do wyzwań płynących z otoczenia zewnętrznego, relacji do otoczenia zewnętrznego, powiązań z zagranicznymi partnerami, czy też roli rynku i państwa⁵.

Istotną wartością bezpieczeństwa państwa jest jego stabilność (niezmiennność) i pewność. Takie cechy a jednocześnie kryteria oceny systemu gospodarczego oznaczają jego stagnację, a co za tym idzie powinny być kojarzone z zagrożeniami bezpieczeństwa ekonomicznego. Istotą procesów gospodarowania w gospodarce rynkowej jest ryzyko i konkurencja oraz ich konsekwencje. Stąd też nie stabilizacja, lecz adaptacyjność, podatność na zmiany oczyszczające z elementów nieefektywnych, tworzą zdolność do rozwoju, a w konsekwencji podstawy bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to jednocześnie, że budowanie bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga orientacji na rozwój i postęp oraz podejmowanie działań będące odpowiedzią na wyzwania cywilizacyjne oraz odzewem na formułowane i zgłaszane aspiracje społeczeństwa. Dlatego też w stosunku do bezpieczeństwa ekonomicznego nie można określać warunku wystarczalności, bowiem byłby on w swej istocie zbiorem zagrożeń, które w różnym czasie byłyby uruchamiane. Jego zaś podstawowymi wartościami jest ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy i zdolność do dostarczenia środków niezbędnych do zachowania innych rodzajów bezpieczeństwa (w tym przede wszystkim bezpieczeństwa polityczno-militarnego). Dla bezpieczeństwa ekonomicznego obok stosunków gospodarczych z zagranicą, podstawowe znaczenie mają wewnętrzne aspekty gospodarowania, jej struktura i sposób funkcjonowania, co wynika przede wszystkim z faktu, że gospodarka tworzy logistyczne podstawy bezpieczeństwa państwa w jego różnych wymiarach. W niej zaś tkwią zarówno impulsy prorozwojowe generujące bezpieczeństwo ekonomiczne, jak i destrukcyjne podatne na uruchamianie zagrożeń ekonomicznych.

Wymagania wystarczalności (autarkii) mogą być formułowane natomiast do takich rodzajów (subelementów) bezpieczeństwa państwa, jak polityczne i militarne. Odnoszą się one przede wszystkim do relacji danego państwa z jego otoczeniem zagranicznym i związane są z ochroną takich wartości jak przetrwanie i trwanie państwa w jego kształcie terytorialno-ustrojowym, a także zapewnieniem warunków do realizacji interesów narodowych (racji stanu państwa). W sferze politycznej i militarnej silne powiązania z wybranymi partnerami zagranicznymi są bardzo pożądane. Jednak w sferze gospodarczej może prowadzić to do uzależnienia. Rodzi to sprzeczności pomiędzy potrzebnym włączeniem gospodarki w międzynarodową wymianę

⁵ Por. S. Kurek, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa [w:] Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka*, Praca zespołowa pod redakcją S. Kurini i M. Krča, Warszawa-Brno 2000, s. 28.

warunkującą efektywność i dostęp do rynków zagranicznych (dóbr konsumpcyjnych i produkcyjnych, dostęp do kapitałów potrzebnych na rozwój) a wynikającą z tego stanu zależnością od partnera mającego własne, odmienne interesy, co podwyższa wrażliwość na naciski i zaburzenia zewnętrzne. może towarzyszyć stabilizacja polityczna lub militarna i odwrotnie.

Stabilny poziom bezpieczeństwa politycznego i militarnego – którego w zasadzie jedynym podmiotem jest państwo – sprzyja kształtowaniu pożądanego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego. Bezpieczeństwo ekonomiczne wyróżnia ograniczona i odmienna rola państwa w jego kształtowaniu. Wynika to z ograniczonego zakresu regulacji procesów gospodarczych a także kurczącym się polem suwerenności ekonomicznej. Zbyt silna rola państwa w gospodarce ogranicza pole prywatnej przedsiębiorczości, albo deformuje mechanizm funkcjonowania gospodarki lub osłania przed konkurencją zewnętrzną. Zawsze prowadzi to do obniżenia efektywności gospodarowania.

Z przywołanej listy cech wynika jasno, że bezpośrednie przenoszenie zakresu i metod badań ze sfery polityczno-militarnej na bezpieczeństwo ekonomiczne musi mieć daleko ograniczone zastosowanie, jeżeli prowadzić ma do właściwych wniosków.

Problem bezpieczeństwa ekonomicznego, wobec ujawniających się wyzwań cywilizacyjnych i postępujących procesów globalizacji i regionalizacji, jest nie tylko postrzegany, ale również podejmowane są próby jego rozwiązywania. Uwzględnić trzeba przy tym, iż bezpieczeństwo ekonomiczne państwa – w tym także Polski – związane jest: z przyszłością, co do której nie ma nigdy pewności odnośnie przyszłego rozwoju, co powoduje nieostrość przewidywań wystąpienia w przyszłości niekorzystnych sytuacji; ze specyfiką wyznaczoną zbiorem czynników, jak: obszar danego państwa; jego siła ekonomiczna, poziom rozwoju naukowo-technicznego; stopień specjalizacji gospodarczej, charakter i kierunki oraz stopień międzynarodowych powiązań gospodarczych, itp.; z wyróżnieniem w jego obszarze dwóch płaszczyzn: społeczno-gospodarczej zawierającej elementy polityczne, ekonomiczne, socjalne i ekologiczne oraz obronno-ekonomicznej zawierającej elementy militarne, obronne i gospodarcze w różnych konfiguracjach; z szerokim zakresem wystąpienia, od państwa poprzez grupę państw (ugrupowanie, region) kontynent, po cały świat; a także z obecnymi oraz przyszłymi zagrożeniami, co powoduje, że problemy go opisujące obciążone są znacznym stopniem niepewności i nieprzewidywalności.

Wskazane wyznaczniki identyfikacji bezpieczeństwa ekonomicznego potwierdzają, że jest ono problemem nie tylko istotnym, ale również skomplikowanym. Stanowi o nim sytuacja na wielu płaszczyznach gospodarczych, co upoważnia do wyróżnienia kilku jego subelementów, takich jak: surowcowe, żywnościowe, finansowe. Pierwsze z nich, bezpieczeństwo surowcowe, to zdolność systemu gospodarczego państwa do zapewnienia dostępności do surowców gospodarczych (nośników energetycznych: ropy, gazu, węgla, energii elektrycznej; metali; minerałów...) ze źródeł krajowych i zagranicznych na poziomie i o strukturze odpowiadającym potrzebom gospodarki i społeczeństwa, a zarazem gwarantującym potencjał do przeciwstawienia się naciskom zewnętrznym i niezagrożony rozwój gospodarki narodowej. Będące zaś jego elementem bezpieczeństwo energetyczne (naftowe, gazowe,

energii elektrycznej) traktowane jest jako zdolność gospodarki narodowej do ciągłego i w ilości wystarczającej zaopatrzenia w energię potrzeb wszystkich odbiorców krajowych⁶. Związane zaś z bezpieczeństwem surowcowym bezpieczeństwo żywnościowe⁷ należy rozumieć jako *zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju, wymiany i współpracy międzynarodowej, aby zapewnić społeczeństwu fizyczną i ekonomiczną dostępność żywności, jej odpowiednią strukturę i jakość, gotowość do efektywnego przeciwstawiania się negatywnym impulsom (zewnętrznym i wewnętrznym) oraz względnie niezagrożony rozwój tej sfery produkcji*⁸. Bardziej złożona jest istota bezpieczeństwa finansowego. W wymiarze zewnętrznym jest ono przede wszystkim postrzegane i oceniane przez pryzmat zadłużenia zagranicznego kraju. Natomiast w wymiarze wewnętrznym wydaje się koniecznym postrzeganie go z jednej strony jako zdolność systemu finansów publicznych do zapewnienia finansowania gospodarki narodowej; z drugiej strony zaś jako zdolność instytucji finansowych do realizacji narodowych interesów.

Nie wdając się w proces budowania kolejnej definicji tej kategorii, skonkretyzowanej do wymiaru państwa, trafnym podejściem wydaje się oparcie dalszych rozważań na następującej definicji: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych*⁹. Należy przy tym podkreślić, że rozpatrywać trzeba je na dwóch zasadniczych, nakładających się warstwach¹⁰. Pierwsza społeczno-gospodarcza (ogólnoekonomiczna) warstwa w wymiarze państwowym wyraża jako cel, rozwój gospodarki i powiązań międzynarodowych, gwarantujący stabilność funkcjonowania i odporność na zagrożenia i destabilizacje systemu społeczno-politycznego oraz osłabienia zdolności obronnej. Tak rozumiane bezpieczeństwo ekonomiczne państwa postrzegać trzeba zarówno jako stan, jak i proces, gdy zostaną stworzone warunki dla przetrwania i dobrobytu społeczeństwa, zrównoważonego rozwoju gospodarki narodowej oraz sprawnego funkcjonowania państwa i jego instytucji. Druga z kolei warstwa – ekonomiczno-obronna w wymiarze pojedynczego państwa oznacza zdolność systemu gospodarczego państwa do efektywnego przeciwstawiania się zewnętrznej ingerencji ekonomicznej, oraz w miarę niezagrożonego rozwoju potencjału obronno-ekonomicznego i funkcjonowania różnych modeli gospodarki obronnej.

⁶ Por. R. Kłodzinski, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski – stan i perspektywy na przykładzie gazu ziemnego*, AON, Warszawa 2003

⁷ Por. Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny*, AON, Warszawa 1995

⁸ Z. Kołodziejak, *Bezpieczeństwo żywnościowe – poglądy i opinie*, „Zeszyty Naukowe WAP”, nr 1/1990, s. 209.

⁹ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne [w:] Ekonomika obrony*, praca zbiorowa pod red. W. Stankiewicza, AON, Warszawa 1994, s. 189.

¹⁰ Por. Ibidem, s. 189–200.

Kontrowersje postrzegania i ocen

Obszarem istotnych kontrowersji dotyczących bezpieczeństwa ekonomicznego państwa są odpowiedzi na podstawowe pytania: czym jest bezpieczeństwo ekonomiczne – specyficzną potrzebą czy dobrem publicznym?; jakie są relacje bezpieczeństwa ekonomicznego państwa do innych wyznaczników państwowości i bytu społeczeństwa? oraz jaki charakter ma bezpieczeństwo ekonomiczne patrząc z punktu widzenia kryterium czasu i zmieniających się uwarunkowań?

Kategoria bezpieczeństwa ekonomicznego państwa zwiera w sobie dwoistość treści jego rozumienia¹¹. Polega ona na tym, że bezpieczeństwo rozumiane jest albo „jako potrzeba” albo „jako specyficzne dobro”¹². Te dwie perspektywy nakładają się na siebie.

Rzeczywistość społeczno-ekonomiczna i polityczna nakazuje dostrzegać bezpieczeństwo jako nadrzędną potrzebę człowieka (grup społecznych) – rozumianą jako „brak czegoś co jest niezbędne do zachowania życia, rozwoju, utrzymania roli społecznej”¹³ – a w konsekwencji jako priorytetowy cel egzystencjalny¹⁴. Trwanie i przetrwanie należy więc traktować jako absolutny cel ludzkiego życia i wszelkiego istnienia. Przyczyną celową bezpieczeństwa jest więc samo istnienie, życie i jego doskonalenie oraz prolongowanie. Osiąganie zaś bezpieczeństwa może być dokonywane różnymi siłami, narzędziami i środkami, od etycznych, politycznych po ekonomiczne¹⁵. Oznacza to, że dla określenia treści bezpieczeństwa bardzo ważne są potrzeby¹⁶, które – jeśli są uświadomione i odpowiednio sformułowane – wyznaczają cele (wartości, treść dążeń). Zwrotnie zaś patrząc można powiedzieć, że cele te wyrastają ze struktury potrzeb i intensywności ich odczuwania. To odczuwanie pobudza ludzką aktywność i kieruje ją na pozyskanie i zapewnienie dostępności środków służących zaspokajaniu ujawnionych potrzeb. Idąc dalej – to na podstawie oceny stopnia zaspokojenia potrzeb (realizacji różnorodnie uszeregowanych preferencji), można orzekać o stanie bezpieczeństwa człowieka, grupy społecznej, a w konsekwencji państwa.

¹¹ Por. S. Kurek, *Dziś i jutro bezpieczeństwa ekonomicznego Polski* [w:] *Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych*, Praca zbiorowa pod red. J. Płaczka, AON, Warszawa 2001, s. 167.

¹² Uświadomienie tego faktu wspiera ekonomia, której przedmiotem badań są potrzeby ludzi i środki ich zaspokajania.

¹³ *Encyklopedia naukowa PWN*, PWN, Warszaw 1985, s. 712

¹⁴ Por. J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996, s. 18.

¹⁵ Por. J. Świniarski, *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa* [w:] *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*, Materiały z sympozjum, AON, Warszawa 1998.

¹⁶ Najpopularniejszą klasyfikację potrzeb ludzkich przedstawił A.H. Maslow (Por. *Motywacja i osobowość*, PAX, Warszawa 1990). Nadał im strukturę hierarchiczną i zestawił według wymaganej kolejności zaspokojenia tworząc tzw. piramidę potrzeb. Autor wyróżnia sześć grup tych potrzeb które podlegają pewnym prawidłowościom: fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności, użyteczności, uznania i autorealizacji. Twierdzi on, że dopóki potrzeby niższego rzędu nie są zaspokojone, odwoływanie się do potrzeb wyższego rzędu i bazowanie na nich ma ograniczony sens i zmniejszoną (niekiedy żadną) skuteczność.

Traktowanie bezpieczeństwa jako potrzeby określa konieczność postrzegania tego pojęcia także jako stanu niepokoju wywołanego niemożliwością jej zaspokojenia. Jest ono jednocześnie pewnym sygnałem o stanie braku czegoś, co jest niezbędne do egzystencji człowieka (grup społecznych, narodu, państwa), jego (ich) rozwoju i pełnionych przez niego (nich) ról. W dziedzinie ekonomii chodzi o brak określonego dobra i usługi. Odczuwanie potrzeb będąc specyficzną właściwością różnych podmiotów, ma zróżnicowaną hierarchię ważności, różną treść i intensywność odczuwania oraz wyraża różną kolejność ich zaspokajania. Te potrzeby, które na poziomach niższych (indywidualne, mniejszych grup) są dalece zróżnicowane, łączą się na poziomach wyższych (duże grupy, państwo) w wypadkowe dążeń z nimi związane, dając tym samym podstawę do określania „racji stanu”.

Elementarnymi potrzebami, a więc stojącymi najniżej w hierarchii, są potrzeby fizjologiczne (sytości, pragnienia, seksualne, posiadania odpowiedniej odzieży i mieszkania, snu, odpoczynku, ochrony przed zagrożeniami dla zdrowia i życia)¹⁷. Motywują one postępowanie i dominują nad wszystkimi innymi potrzebami, podporządkowując sobie zachowanie człowieka. W miarę względnego zaspokojenia potrzeb niższego rzędu, odgrywają one coraz mniejszą rolę w bezpośrednim motywowaniu zachowań, a w konsekwencji kierunkują aktywność na kolejny ich poziom.

Kolejne w hierarchii potrzeb, to potrzeby bezpieczeństwa (stabilizacji, zależności, opieki, uwolnienia od strachu, lęku, chaosu, porządku, prawa, ograniczeń, oparcia w opiece, potrzebę braku zagrożenia fizycznego, oraz poczucia bezpieczeństwa fizycznego, umysłowego i emocjonalnego)¹⁸. Przejawiają się one między innymi w powszechnej skłonności ludzi do rzeczy znanych, w szukaniu poparcia i opieki ze strony silnych jednostek. Odczuwanie potrzeb jest specyficzną własnością różnych podmiotów i dlatego mają zróżnicowaną hierarchię (intensywność odczuwania) i treść.

Potrzeby bezpieczeństwa, to odnosząc do podjętych dociekań, potrzeby społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego rozumiane jako „powszechnie uświadomione i konieczne dążenia do przygotowania państwa na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach jego organizacji do ciągłej i skutecznej ochrony i obrony interesów i wartości narodowych przed zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi w warunkach niepewności i postępu – zapewniające przetrwanie narodu i jego wartości, pomyślność i dobrobyt oraz tworzenie korzystnych warunków rozwoju dla obecnych i przyszłych pokoleń...”¹⁹. Takie podejście pozwala – idąc w ślad za podejściem J. Marcza – wyróżnić następujące potrzeby bezpieczeństwa: strategiczne (odrobienia zapóźnień cywilizacyjnych i organizacyjnych); świadomości, wiedzy i umiejętności (jako zasobu i narzędzia); prawne (całości kształtu organizacji, kompetencji i odpowiedzialności oraz praw i obowiązków) i strukturalne (ogół organów władzy i instytucji rządowych i pozarządowych dla ochrony i obrony wartości i interesów narodowych; oraz tworzenia warunków do rozwoju siły narodowej);

¹⁷ Por. Z. Pietrański, *Podstawy psychologii pracy*, Warszawa 1995, s. 56.

¹⁸ Por. D.M. Stewart, *Praktyka kierowania*, PWE, Warszawa 1996, s. 167.

¹⁹ J. Marczak, *Spoleczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego [w:] Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 101.

społeczne (zapewnienie przetrwania, pomyślności i warunków rozwoju dla osób, rodzin i społeczeństwa poprzez ochronę i obronę przed zagrożeniami życia, zdrowia, bytu, więzi i wartości społecznych); porządku publicznego (zwiększenie wykrywalności przestępstw, upowszechnienia monitoringu technicznego i osobowego miejsc, urzędzeń, obiektów zagrożonych przestępczością, włączenie społeczeństwa w proces tworzenia porządku, koordynację służb porządkowych); ochrony infrastruktury krytycznej państwa; ochrony ludności i ratownictwa w sytuacjach zagrożeń (organizacji i niesienia pomocy ludziom, mieniu i środowisku w sytuacjach wypadków, klęsk i innych nieszczęść); przeciwdziałania skutkom szczególnych zagrożeń²⁰.

Do zaspokajania potrzeb służą odpowiednie środki, które na gruncie ekonomii nazywamy dobrami. Regułą postępowania konsumentów jest zaspokojenie w pierwszej kolejności potrzeb podstawowych, a w dalszej – potrzeb wyższego rzędu. Potrzeby fizjologiczne i bezpieczeństwa należy zaliczyć do potrzeb podstawowych. Jako takie mają one określony stopień pilności i intensywności realizacji. Generują one przede wszystkim popyt przymusowy, który to zrealizowany może zostać w gospodarce narodowej za pośrednictwem dwóch rodzajów dóbr: prywatne i publiczne. O tym, które dobro (produkt materialny, usługa) jest prywatne czy publiczne decyduje forma (sposób), w jakiej są one przekazywane do ostatecznej konsumpcji (a nie sektor gospodarki, prywatny lub publiczny, w którym są wytwarzane).

Do zaspokajania potrzeb całego systemu państwowego służą specyficzne dobra noszące nazwę „dóbr publicznych”. Są nimi te dobra, za korzystanie z których pojedynczy ludzie lub grupy nie muszą uprzednio zapłacić, by je konsumować. Są one wytwarzane lub kupowane przez podmioty sektora publicznego (agendy rządowe, samorządy) i wykorzystywane przez całe społeczeństwo lub wielkie grupy ludzi. Dobra publiczne mogą być źródłem czerpania korzyści przez wszystkich i nikt nie może być z tego wyłączoney.

Dobrem publicznym jest bezpieczeństwo państwa, bowiem przynosi ono korzyści wszystkim w postaci niepodzielnej konsumpcji. Jest więc ono takim dobrem, którego konsumpcja przez jednych nie ogranicza możliwości korzystania z niego przez innych. Ich wyróżnikiem jest także sposób podejmowania decyzji o ich „wytwarzaniu” i dostarczaniu do konsumpcji (sposób alokacji). W odróżnieniu od dóbr prywatnych, o których alokacji decyduje rynek, zaś decyzje o dostarczaniu dóbr publicznych mają ściśle polityczny charakter, ponieważ są przedmiotem wyboru publicznego. Oznacza to, że w odniesieniu do bezpieczeństwa zewnętrznego, o jego wytwarzaniu i wykorzystaniu decyduje państwo. „Dostarcza” ono bowiem dobra publiczne w postaci odpowiednich usług – takich jak np. ochrona praw własności, obronę narodową, oświatę powszechną, lub dóbr materialnych – jak np. drogi publiczne, infrastruktura energetyczna, regulacje rzek, itd. Dla realizacji tych przedsięwzięć państwo powołuje pewne instytucje takie jak np. wymiar sprawiedliwości, policję, wojsko, przedsiębiorstwa użyteczności publicznej (np. wywóz śmieci), itd.

Bezpieczeństwo pełniąc funkcję obrony jest jednocześnie – tak w bliższym, jak i dalszym okresie – uzupełnieniem rozwoju ekonomicznego kraju i postępu cywili-

²⁰ Ibidem, s.101–106.

zacyjnego, które to procesy są ściśle powiązane ze sobą. Wyrazem tego jest zaspokajanie potrzeb obronnych przez gospodarkę narodową, a zwłaszcza ten jej komponent, który stanowi gospodarka obronna – a w skład której wchodzi przemysł obronny. Ona to bowiem w pierwszej kolejności, a nie zakupy za granicą i dary, musi stworzyć gospodarcze podstawy obronności państwa²¹.

Skoro bezpieczeństwo (państwa) jest dobrem (publicznym), to musi posiadać cechy wspólne z innymi dobrami pozwalającymi zaliczyć go do tej kategorii. Taką cechą jest zdolność dóbr i usług do zaspokajania potrzeb indywidualnych i zbiorowych w procesie konsumpcji, czyli użyteczność jako miary stopnia zaspokojenia potrzeb, czyli satysfakcji lub pożytków czerpanych z konsumpcji lub posiadania dóbr i usług. Bezpieczeństwo jest zapewniane dzięki użyciu odpowiednich środków.

Bezpieczeństwo jest dobrem publicznym, z którego korzystają wszyscy obywatele kraju i przynosi konkretne korzyści. Jako takie warunkuje ono konsumpcję innych dóbr, będąc z jednej strony dobrem podstawowym, z drugiej zaś zarazem dobrem komplementarnym w stosunku do wartości (dóbr) objętych zakresem bezpieczeństwa. W świetle tego bezpieczeństwo społeczeństwa zorganizowanego w państwo w jego różnych wymiarach należy do typowych dóbr publicznych, i za jego wytworzenie odpowiada państwo (w sensie instytucji). Jednym z jego wymiarów jest bezpieczeństwo ekonomiczne państwa.

Bezpieczeństwo ekonomiczne – będąc częścią składową bezpieczeństwa państwa – jest ściśle związane z interesem narodowym (a szerzej interesem narodowo-państwowym) i suwerennością narodową i państwową. Jest ono podrzędne wobec tych dwóch pojęć.

Rozumiejąc pod pojęciem interes narodowy²² zespół wartości, na rzecz którego działa naród, a przez interes narodowo-państwowy historycznie ukształtowany zespół postaw, dążeń, oczekiwań oraz potrzeb narodu i państwa wobec otoczenia międzynarodowego, zmierzający do osiągnięcia w oparciu o aktywność i posiadane środki, pożądaną sytuację, zauważyć trzeba, że treści tego pojęcia ujawniają w istocie rzeczy stosunek do takich grup wartości jak bezpieczeństwo narodowe i państwowe; dobrobyt i rozwój gospodarczy oraz wolność i porządek konstytucyjny.

Bardziej złożona jest kwestia suwerenności państwa i jego relacji do bezpieczeństwa ekonomicznego. Jednym ze spojrzeń na suwerenność jest jej postrzeganie w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. W wymiarze wewnętrznym to „możliwość decydowania i działania niezależnego od sił i nacisków powstających wewnątrz granic tego państwa”²³. Oznacza ona prawo państwa do oddziaływania na wszystkich ludzi żyjących na jego terytorium. Natomiast suwerenność w wymiarze zewnętrznym to „niezależność decyzji państwa od woli, interesów innych państw”²⁴. Jej przejawem jest rzeczywista możliwość swobodnego kształtowania formy pań-

²¹ Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX/XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 124.

²² Por. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa ekonomicznego*, pod red. B. Balcerowicza i J. Pawłowskiego, AON, Warszawa 2002, s. 49.

²³ *Encyklopedia Gazety Wyborczej*, t. 13, PWN, Warszawa, s. 80.

²⁴ *Ibidem*.

stwa i jego ustroju społeczno-gospodarczego oraz dobrowolnego nawiązywania stosunków z innymi państwami i wstępowania do organizacji międzynarodowych.

W ślad za tym, przez suwerenność narodową rozumie się kształtowanie takiej sytuacji w stosunkach z innymi krajami, która polega na unikaniu jednostronnych nierówno prawnych zależności od innych państw, w tych wszystkich przypadkach, które by ograniczały prawo decydowania o sobie ponad niezbędne, racjonalne i dobrowolnie przyjęte przez państwo minimum, lub w tych wszystkich przypadkach, które prowadziłyby do jego utraty w sensie prawno-międzynarodowym, politycznym lub ekonomicznym. Ściśle związane z tym pojęciem jest kategoria suwerenności państwowej, której istotą jest nie odrzucanie koniecznych współzależności, bo byłoby to niewykonalnym anachronizmem, lecz ich kształtowanie w zgodzie z interesami państwa i narodu. W jej obszarze wyróżnić można takie części składowe jak suwerenność terytorialna, polityczna i ekonomiczna.

Koncentrując uwagę na kwestii suwerenności ekonomicznej – jako części składowej suwerenności narodowej – rozumianej jako prawo państwa do trwałej zwierzchności nad zasobami naturalnymi²⁵ oraz do samodzielnego wyboru najkorzystniejszych powiązań z zagranicą, zauważyć trzeba, że bezpieczeństwo ekonomiczne państwa jest immanentnie związane z ogólnym bezpieczeństwem państwa, przy czym jest pojęciem węższym od niego, chociaż wzajemnie współzależnym. Jego istotę oddaje Karta Ekonomicznych Praw i Obowiązków Państw, stwierdzając: *Każde państwo ma suwerenne i niezbywalne prawo wyboru swojego ustroju gospodarczego, podobnie jak ustroju politycznego (...) zgodnie z wolą swojego narodu, bez ingerencji z zewnątrz, przymusu lub groźby w jakiegokolwiek formie*” oraz „... ma i może swobodnie wykonywać pełną, stałą suwerenność, łącznie z władaniem, użytkowaniem i dysponowaniem nad całymi swymi bogactwami, zasobami naturalnymi i działalnością gospodarczą²⁶.

Rzeczywistość współczesnego świata, mając z jednej strony na uwadze artykuł drugi karty Narodów Zjednoczonych mówiący o prymacie suwerenności państwowej nad innymi względami, dowodzi łamania dogmatu suwerenności jako podstawy stosunków międzynarodowych. Coraz częściej za sprawą mocarstw mamy do czynienia z stawianiem dobra mieszkańców danego kraju ponad jego suwerenność. W imię tych celów, a także zaprowadzenia demokracji w jej zachodnim rozumieniu, czy też ograniczenia zbrojeń w konkretnym kraju, pojawiają się groźby interwencji militarnej. Przyczyn tej sytuacji oprócz konkretnych ambicji politycznych mocarstw, doszukuje się w niesprawności, czy wręcz w braku międzynarodowej instytucji, która byłaby odpowiedzialna za światowe bezpieczeństwo. Takiej roli zdaniem wielu politologów nie spełnia obecnie już Rada Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych.

²⁵ Por. *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych* (z 16 grudnia 1966 roku), w: „Dz.U.” 1977, nr 38, poz. 169, art. 25).

²⁶ Por. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 3281/XXIX z 14 grudnia 1974 roku* [w:] E. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, WP, Warszawa 1986, s. 228.

Pojęcie „bezpieczeństwa ekonomicznego” odzwierciedla w sobie nie tylko pewien stan zgodności określanych wielkości ekonomicznych (tak makro jak i mikro) ale również liczne pola zagrożeń, których ograniczenie czy też pokonanie wymaga wysiłku całego społeczeństwa. Pola zagrożeń dają się rozpoznać zarówno jako efekt działań ze strony państw których one dotyczą, jak również jako te, które wynikają z rozwoju i funkcjonowania gospodarki światowej²⁷.

Dążąc do dania odpowiedzi na postawione pytania problemowe, wypada zauważyć, iż bezpieczeństwo ekonomiczne państwa to nie tylko wcześniej wskazane jego cechy specyficzne, to jeden z podstawowych elementów ogólnego bezpieczeństwa państwa ujawniający także pewną zbieżność z nimi dotyczącą: uwarunkowań i czynników ich kształtowania oraz zbieżności ograniczających je barier, a także wspólne pola zagrożeń. Oznacza to także, iż bezpieczeństwo ekonomiczne każdego państwa – w tym Polski – rozpatrywać trzeba podobnie jak ogólne bezpieczeństwo, tzn. zarówno na płaszczyźnie międzynarodowej jak i narodowej. Koncentracja zaś uwagi powinna zostać skupiona na: określeniu globalnych i regionalnych uwarunkowań oraz tendencji rozwoju gospodarczego świata i Europy, a także ich wpływu na kształtowanie się warunków rozwoju ekonomicznego RP; wskazaniu wewnętrznych i zewnętrznych ekonomicznych uwarunkowań rozwojowych RP i ich wpływu na pojawienie się i kształtowanie zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

Bardziej zaś szczegółowe sposoby postrzegania bezpieczeństwa ekonomicznego²⁸ podkreślają, że jest to: wypadkowa czynników rozwoju gospodarczego i barier go ograniczających; stan gospodarki i jej struktury oraz stosunków gospodarczych i powiązań gospodarczych umożliwiających skuteczne przeciwstawianie się negatywnym oddziaływaniom zewnętrznym, które mogą osłabić rozwój gospodarczy, stabilność systemu społeczno-politycznych i zdolność obronną; ogólny stan zależności ekonomicznej, określającej stopień efektywności zewnętrznej ingerencji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy; wyraz stopnia podatności danego państwa na przeniesienie przez płaszczyznę gospodarczą – głównie przez transmisją kanałami i mechanizmami zależności ekonomicznych – działań o charakterze politycznym skierowanych na osłabienie bezpieczeństwa państwa; oraz bilans potrzeb rozwojowych i możliwości ich zaspokajania.

Najbardziej pragmatycznym wydaje się ostatni z sposobów postrzegania bezpieczeństwa ekonomicznego. Odwołując się do jej idei możliwym staje się zarówno zdiagnozowanie stanu bezpieczeństwa ekonomicznego Polski na początku XXI wieku oraz poczynienia refleksji o bezpieczeństwie ekonomicznym. Zauważyć jednocześnie trzeba, iż każde z przywołanych określeń bezpieczeństwa ekonomicznego ściśle związane jest z wzrostem i rozwojem gospodarczym oraz polityką wzrostu (rozwoju) gospodarczego (a szerzej społeczno-gospodarczego). Jej realizacja wymaga – co podkreśla G.Kołodko – odzwierciedlania nie tylko racje merytorycznych, ale również zyskania zrozumienia większości. Jeśli zaś przychylność większości

²⁷ Por. K. M. Książkowski, *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw. Metody i środki przeciwdziałania*, Warszawa 2004.

²⁸ Por. Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, s. 187–188.

zyskają priorytety godzące w istotę wzrostu i rozwoju gospodarczego, będziemy mieć do czynienia z polityką demokratyczną, ale błędną. Jej zmianę widzieć trzeba zarówno przez pryzmat wiedzy i kultury, jak i czasu, przestrzeni i cierpliwości²⁹.

Dylematy kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego

Współczesny poziom rozwoju światowej gospodarki spowodował obniżenie rangi wielu problemów, które w przeszłości były albo stałym zarzewiem konfliktów wojennych, albo zakładały odkładanie „odwetu” i pokrywanie milczeniem historii dla dobra pokoju i stabilizacji jako niemożliwych do rozwiązania w danym czasie. Dostrzec można obniżenie rangi również w odniesieniu do bezpieczeństwa ekonomicznego. W tej sytuacji rozwiązanie tego problemu rodzi szereg dylematów, które trzeba uwzględnić przy rozważaniu tej problematyki. Tworzą one zbiór kwestii, które wymagają rozpoznania w poszukiwaniu nowego podejścia do problemu bezpieczeństwa ekonomicznego. Patrząc z punktu widzenia ekonomii instytucjonalnej, można wyróżnić trzy istotne podzbiory: pierwszy o charakterze metodologicznym; drugi – wyrastający z podłoża zmian generowanych przez procesy globalizacji i regionalizacji; oraz trzeci – będący pokłosiem zmian cywilizacyjnych dokonujących się w świecie technologii i organizacji działalności gospodarczej, alokacji zasobów a także postaw ludzkich i społecznych. Zauważyć przy tym należy, że nie są to podzbiory zamknięte.

Dylemat metodologiczny bezpieczeństwa ekonomicznego państwa

Daje się zauważyć często – tak w nauce, jak i w praktyce – że mamy do czynienia z nadużywaniem terminu „bezpieczeństwo ekonomiczne” – co uznać należy jako przejaw pewnej mody prowadzącej w konsekwencji do dewaluacji tego pojęcia. Relacja ta jest szczególnie widoczna w kontekście suwerenności ekonomicznej i interesu narodowo-państwowego oraz racji stanu. Zwiększając jednak deklaratywność poziomu bezpieczeństwa państwa poprzez układy polityczne czy też militarne, ograniczamy swoje prawa do decydowania o sobie jako kraju o swoich zasobach i o swoim potencjale gospodarczym (w tym także gospodarczo-obronnym). Bezpieczeństwo ekonomiczne jest przy tym niekiedy traktowane jako klucz do wszystkiego, jawiąc się w konsekwencji jako fikcja – zarówno naukowo-badawcza, jak i publicystyczna.

Zaprezentowane spojrzenie pozornie wydaje się wskazywać, iż mówiąc „bezpieczeństwo ekonomiczne”, odwołujemy się do fikcyjnej i urojonej kategorii. Tak jednak nie jest – chociaż za sprawą rządzących w danym kraju w konkretnej rzeczywistości tak stać się może.

²⁹ Por. G.Kołodko, *Znaczenie instytucji i polityki dla szybkiego rozwoju gospodarczego* [w:] *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, red. nauk. A. Noga, PTE, Warszawa 2004, s. 36.

Dylemat metodologiczny przejawia się także w miarach bezpieczeństwa ekonomicznego. Zawodzą bowiem syntetyczne, jak i szczegółowe jego mierniki w wymiarze ogólnym i ostrzegawczym. Lepszym, ale niespełniającym kryterium poprawności oceny bezpieczeństwa ekonomicznego tych oczekiwań jest wskaźnik szczęścia krajowego brutto (Gross National Happiness Index – GNH), który uwzględnia nie tylko kwestie wzrostu gospodarczego, ale również sprawiedliwości społecznej, ochrony wartości kulturowych, jakości rządzenia i zarządzania gospodarką oraz sprawami publicznymi i dbałością o środowisko naturalne³⁰. Rozwinięciem idei tego miernika jest propozycja G.W. Kołodkę Zintegrowany Indeks Pomyślności³¹.

Na uwagę zasługuje również propozycja zbioru mierzalnych, obiektywnych kryteriów ocen dobrobytu (dobrostanu) oraz subiektywnych wskaźników szczęścia, przedstawioną przez komisję pod przewodnictwem Josepha E. Stiglitz, powołaną przez prezydenta Francji N.Sarkozy'ego w lutym 2008r. Komisja ta, wychodząc z założenia o zawodności miernika PKB w ocenie dobrobytu oraz zwracając uwagę na niesatysfakcjonujące dotychczasowe miary postępu gospodarczego i społecznego, złożyła propozycję, by pomiar dobrostanu uwzględniał takie kwestie, jak: materialny standard życia (dochody, konsumpcja, bogactwo) zdrowie, wykształcenie, aktywność i praca, system polityczny, związki i stosunki społeczne, środowisko naturalne z uwzględnieniem obecnych i przyszłych warunków; oraz brak poczucia bezpieczeństwa zarówno w sferze ekonomicznej, jak i fizycznej³².

Dylematy bezpieczeństwa ekonomicznego generowane przez procesy globalizacji i regionalizacji

W grupie dylematów wyrastających z podłoża zmian generowanych przez procesy globalizacji i regionalizacji wskazać trzeba przede wszystkim dylematy: ideologiczne, polityczne, historyczne, socjologiczno-psychologiczne i prawno-legislacyjne.

Dylemat ideologiczny

Istniejący poziom bezpieczeństwa ekonomicznego i świadomość zagrożeń, które pojawiają się w procesie jego kształtowania, w tym wskazane dylematy rozwojowe, wymuszają zadanie pytania: kto za taki stan rzeczy odpowiada: rynek czy państwo? Czym są obie te instytucje? Czemu służą? Czego dotyczą? Jakie są ich ramy? Kogo i co obejmują? Jak je wykorzystać? Czy są potrzebne? Jakie jest ich przełożenie na efekty gospodarcze? Ile rynku, a ile państwa? Czy da się pogodzić mechanizmy, które one reprezentują? Która z tych instytucji zasługuje na uznanie za priorytetową? Czy nie nadszedł czas na poszukiwanie nowych rozwiązań?

³⁰ Por. E. Mączyńska, *Dylematy kształtowania społeczno-gospodarczego ładu przyszłości*, [w:] „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”. Biuletyn PTE 2010 nr 6, s. 28.

³¹ Por. G.W. Kołodko, *Wędró(u)jacy świat*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa 2008, s. 272.

³² Por. E. Mączyńska, *Dylematy...*, s. 28.

Odpowiedź na te pytania tkwi w cechach charakterystycznych instytucji rynku i państwa³³. Czy są one potrzebne w praktyce? Większość czołowych ekonomistów opowiada się za utrzymaniem obu tych instytucji w określonych proporcjach. Zadają oni jednocześnie szereg pytań. Czy potrzebujemy „nowego kapitalizmu”, czy raczej mniej monolitycznego systemu gospodarowania zbudowanego z różnych, wybieranych pragmatycznie instytucji i realizującego wartości społeczne dające się lepiej bronić na gruncie etycznym? Czy chcemy „nowego kapitalizmu” czy może nowego świata? Jakiej formuły ekonomicznej potrzebujemy dziś – zwłaszcza na czas kryzysu? Co powinniśmy myśleć o zaleceniach ekonomistów uniwersyteckich dla ekonomistów praktyków, a zwłaszcza o odradzaniu się, wraz z zastrzaniem się kryzysu, keynesizmu? Jakie instytucje i priorytety winniśmy wziąć pod uwagę w dobie kryzysu? Jak wydobyć się z kryzysu jak najmniejszym kosztem?

Przywołane pytania zmuszać będą do wyraźnego zaznaczenia, czy dane rozwiązanie zasługuje na akceptację, w jakim zakresie jego konsekwencje wiążą się z wolnością osobistą i gospodarczą, oraz czy uwzględniają one koncepcję sprawiedliwości ekonomicznej. Odpowiedzi na nie prowadzą do konstatacji, iż w każdym systemie organizacji gospodarki jego uczestnicy uzyskują nierówne wyniki co do stopnia własnej samorealizacji. Jeszcze dalej idą refleksje J. K. Galbraitha w kwestii ocen współczesnego neoliberalizmu. Dostrzega on wyraźny rozdźwięk pomiędzy rzeczywistością a konwencjonalną wiedzą oraz groźny – dla gospodarki, przedsiębiorczości i skutecznego rządu – wpływ sektora prywatnego na sektor publiczny. Ekonomista ten wskazuje także na niebezpieczeństwa, które niosą ze sobą rosnące w siłę przedsiębiorstwa ponadnarodowe. Przestrzega przed przejmowaniem władzy od akcjonariuszy i rad nadzorczych przez menadżerów przedsiębiorstw³⁴. Bardzo krytycznie do neoliberalizmu w kształtowaniu modelu ustroju gospodarczego i polityki gospodarczej odnosi się również P. Samuelson. Deklarując się jako uznający mechanizm „niewidzialnej ręki” rynku, zaznacza, iż w warunkach globalizacji powinna być to ręka na hamulcu³⁵.

Przedstawione poglądy wskazują na ideologiczny dylemat ustrojowy. Doświadczenia historyczne w krajach transformujących swoje gospodarki – mimo że status ustroju został w nich konstytucyjnie określony – nie zostały wykorzystane odpowiednio. Spośród wielu przeszkód dla prowadzenia tego procesu na pierwszym miejscu należy wymienić brak zrozumienia idei społecznej gospodarki rynkowej, która została uznana za rozwoju Unii Europejskiej – co zostało określone w Konstytucji dla Europy³⁶ oraz podtrzymane w Traktacie lizbońskim³⁷.

³³ Por. G. Przesławska, *Ekonomiczna rola państwa w ujęciu nowej ekonomii politycznej* [w:] *Ład instytucjonalny w gospodarce*, pod redakcją B. Polaszkiewicz i J. Boehlke, UMK, Toruń 2006, s. 35–48.

³⁴ Por. J.K. Galbraith, *Gospodarka niewinnego oszustwa. Prawda naszych czasów*, MT Biznes, Warszawa 2005.

³⁵ Por. E. Mączyńska, *Dylematy...*, s. 32.

³⁶ Por. *Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy* [w:] Dz. Urz. UE C 310, t. 47, 16.12.2004.

³⁷ Por. *Traktat z Lizbony zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*, podpisany w Lizbonie 13 grudnia 2007 r.; zmiany wprowadzone do traktatu o Unii Europejskiej i traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską [w:] Dz. Urz. UE C 306, t. 50, 17.12.2007, art. 2, ust. 3.

Dylemat polityczny

Prawidłowością we współczesnym świecie – zaobserwowaną już w dalekiej historycznej przeszłości – jest dążenie do narzucenia przez państwo politycznie, ekonomicznie i militarnie wiodące innym państwom swego modelu wzorca postępowania. Państwo wiodące uznaje go za najlepszy, taki, który nie tylko poróżni się od reszty modeli społeczno-gospodarczych, ale w przekonaniu danego mocarstwa zapewnia dobrobyt społeczny. Regułą jest również to, że narzucony model z czasem staje się mniej wyraźny i mniej atrakcyjny. To z kolei jest przesłanką do poszukiwania nowych rozwiązań.

Na kanwie międzynarodowych relacji państw ujawnia się dylemat polityczny postrzegany jako „pojęcie strukturalne, w myśl którego starania państw o zapewnienie sobie bezpieczeństwa we własnym zakresie prowadzą, niezależnie od motywów jego działania, do wzrostu poczucia zagrożenia u ich partnerów, ponieważ każde państwo interpretuje własne kroki jako obronne, a cudze jako potencjalnie zagrażające”³⁸.

Jest to jeden z tych dylematów, które ze zdwojoną siłą ujawniły się na przełomie XX i XXI w. na płaszczyźnie dróg wyboru transformacji systemowej. Polska, a także wiele innych krajów postsocjalistycznych, generalnie ukierunkowały ten proces na system gospodarki, w dominującej części społecznej gospodarki rynkowej. Poszerzająca się jednak niesprawność tego modelu gospodarki w Europie Zachodniej zaczęła zmuszać do dalszych poszukiwań, by reformujące się gospodarki odwołały się zarówno do modeli ekonomicznych, jak i społecznych. Przywoływano przede wszystkim modele: kontynentalny – europejski (nadreński model społecznej gospodarki rynkowej – Niemcy, Austria; socjaldemokratyczny model – Francja; *concertazione* – Włochy; skandynawski model gospodarki – Szwecja, Dania, Norwegia), jak również model amerykański (anglosaski – USA, Kanada, Wielka Brytania). Obie te grupy modeli gospodarki rynkowej istotnie różnią się od siebie pod względem założeń, jak również roli i znaczenia instytucji gospodarczych oraz kultury ekonomicznej³⁹.

Efektom orientacji na jeden ze wskazanych modeli powinny stać się przewartościowanie założeń polityki społeczno-gospodarczej, uwzględniającej w coraz szerszym zakresie pojęcie bezpieczeństwa, a w ślad za tym zmianę ról instytucji mających wpływ na jego kształtowanie. Pojęcie bezpieczeństwa wiązać należy z ładem gospodarczym, porządkowaniem gospodarki i stworzeniem gospodarczego ustroju równowagi, ukierunkowanego na godzenie wzrostu gospodarczego z potrzebami społecznymi i ekologicznymi oraz potrzebami i wymaganiami teraźniejszości czy wyzwaniem przyszłości.

Konsekwencje zjawisk kryzysowych, które ujawniły się na przełomie I i II dekad XXI w., zmusiły do postawienia pytania o istotę ładu ekonomicznego w Europie.

³⁸ J. Baylis, *Bezpieczeństwo międzynarodowe i globalne w epoce pozimnowojennej* [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Redakcja J. Baylis, S. Smith, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 157.

³⁹ Por. E. S. Phelps, *Sprawiedliwość...*, s. 15–18.

Uświadomiły one fakt, iż bezpieczeństwo ekonomiczne Polski należy wiązać z szeroko rozumianym bezpieczeństwem Europy, zarówno Europy Zachodniej (krajów Unii Europejskiej), jak i Wschodniej (krajów spoza Unii Europejskiej).

W odniesieniu do Europy Zachodniej podstawę bezpieczeństwa stanowi ścisła więź i współpraca między Unią Europejską a Sojuszem Północnoatlantyckim (NATO), co należy postrzegać jako jeden z najważniejszych czynników stabilizujących sytuację międzynarodową na kontynencie. Współpracę tę należy uznać nie tylko za pożądaną, ale także celową i konieczną. Utrzymana została forma integracji sprowadzająca się do idei „Europy ojczyzn” a nie „Europy federacji” przy utrzymaniu zasady różnych prędkości rozwojowych. Uznaje się przy tym, że zapewnienie bezpieczeństwa w Europie wymaga jednak, w większym niż dotychczas stopniu, zmaterializowania europejskiej polityki bezpieczeństwa i obronności.

Unia Europejska hołdując idei niezbędności geograficznego poszerzania obszarów swoich wpływów, zwiększając skalę zakresu procesów integracyjnych – przede wszystkim na płaszczyźnie unii walutowej (strefy euro), przyjmując do tego ugrupowania nowych członków, poszerzyła również pola zagrożeń dla całego ugrupowania. Nabrały one groźnego wymiaru wobec narastających konsekwencji tzw. kryzysu pentagonalnego (finansowego, gospodarczego, porządku globalnego, elit globalnych oraz cywilizacji atlantyckiej). Wymusiły orientację strategiczną państw europejskich, a w konsekwencji wybór strategii rozwojowej uwzględniającej formułę koncepcji bezpieczeństwa ekonomicznego. Unia Europejska wypracowała *Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*⁴⁰, która bazuje na trzech wzajemnie powiązanych ze sobą priorytetach: rozwoju intelektualnym, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy; rozwoju zrównoważonym, rozwoju zakładającym wspieranie gospodarki efektywnej, która korzysta z zasobów bardziej przyjaznych środowisku i bardziej konkurencyjnych; rozwoju sprzyjającym włączaniu społecznemu, tj. wspierającym gospodarkę o wysokim poziomie zatrudnienia i zapewniającym spójność społeczną i terytorialną. Tak sformułowana strategia kreśli nie tylko wizję przyszłości Europy, Unii Europejskiej, ale również Polski.

Dylemat polityczny to także wybór polityki gospodarczej sprzyjającej realizacji idei bezpieczeństwa ekonomicznego oraz wybór strategii jej realizacji. Wybór polityki gospodarczej – rozumianej jako całokształt działań podejmowanych przez państwo – w obszarze gospodarki narodowej dla realizacji celów i zadań ogólnospołecznych, ma charakter nie tylko wyboru ekonomicznego, ale i również ideologicznego – bowiem ściśle wiąże się z ustrojem i sposobem gospodarowania. Również wybór strategii – przez którą należy rozumieć realizację polityki gospodarczej – ma podłoże polityczne. Jej istota dotyczy także strategii bezpieczeństwa ekonomicznego. Może mieć ona charakter strategii unilateralnej (jednostronnej) – której istotą jest

⁴⁰ Por. *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (streszczenie)* [w:] www.ec.europa.eu.

dominacja pierwiastków protekcjonizmu i interwencjonizmu; lub multilateralnej (wielostronnej) – której istotą jest dominacja pierwiastków współzależnościowych i integracyjnych⁴¹.

Dylemat historyczny

Historia gospodarcza świata dostarcza wielu argumentów za potrzebą analizowania problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Zrazu była ona postrzegana przez pryzmat jednostronnej realizacji polityki państwa, a dopiero z czasem zaczęto widzieć ją przez pryzmat strategii wielostronnej. Historia gospodarcza dowodzi, że do wielkich odkryć geograficznych, które przyczyniły się do pojawienia nowych nurtów myśli ekonomicznej (merkantylizm, fizjokratyzm, angielska szkoła klasyczna), życie gospodarcze nie było nigdy domeną wyłącznej suwerenności państwa. Dopiero poczynając od XVI w., zaczęło zyskiwać przekonanie, że władze państwowe powinny dążyć do zdobycia kontroli nad gospodarką, tak w wymiarze wewnętrznym (wytwórczości i usług), jak i zewnętrznym (handlu z innymi krajami). Wymiernym poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego stało się bogactwo państwa oceniane przez pryzmat ilości pieniądza kruszcowego oraz przez dodatniego bilansu handlowego. Takie podejście jest charakterystyczne dla polityki merkantylizmu. Przykładów jej stosowania doszukać można się w osiemnastowiecznej Anglii i Francji. Przybrała ona zwłaszcza na sile w okresie narastającej rywalizacji mocarstw europejskich za sprawą rewolucji przemysłowej.

Po czasowej, od ostatnich dekad XVIII w., aż po pierwszą wojnę światową, orientacji polityki bezpieczeństwa na strategię wielostronną, większość krajów świata powróciła do stosowania jednostronnych strategii kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Był to jeden z skutków I wojny światowej (wypiszczenie ludności, dewastacja infrastruktury, rozpad systemu walutowego) oraz narastającego kryzysu gospodarczego, którego apogeum przypadło na lata 1929–1932. Stosowanie takiej strategii wyrażało się w realizacji polityki protekcjonizmu, ograniczaniu importu za pośrednictwem wysokich ceł i jednoczesnym subsydiowaniu własnego przemysłu. Odwoływano się do tych rozwiązań w wielu krajach (np. w USA, Niemczech, Polsce), poczynając od wielkiego kryzysu gospodarczego, aż do końca drugiej wojny światowej.

Również w historii gospodarczej Polski problematyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa odgrywała ważną rolę. Wielu polskich władców i włodarzy państwowych wiązało potęgę Rzeczypospolitej z jej potęgą gospodarczą, chociaż nie wszyscy byli tak dalekowzroczni. Przywołać trzeba tutaj koncepcję budowy silnej państwowości przez Kazimierza Wielkiego w XIV w.⁴²; rolę naszej gospodarki

⁴¹ Por. R. Włoch, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. nauk. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 101–106.

⁴² Por. J. Szpak, *Historia gospodarcza powszechna*, PWE, Warszawa 2003, s. 94–95.

w wyżywieniu Europy w XV i XVI w.⁴³; postawy patriotyzmu gospodarczego w będącej pod zaborem pruskim Wielkopolsce w XIX w. i pierwszych dekadach XX w. znajdujące wyraz w uprzemysłowieniu i poprawie agrokultury w tym regionie Polski⁴⁴ czy też koncepcję odbudowy II Rzeczypospolitej i jej realizację, czego dowodem po dzień dzisiejszy pozostaje budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego i portu w Gdyni⁴⁵. Wszystkie te działania wskazują nie tylko na szerokie horyzonty myślowe autorów samych koncepcji, ale również na zaangażowanie i pomysłowość wykonawców tych idei. Cechy te były dostrzegane niekiedy także przez przedstawicieli innych narodów.

Jednak obok pozytywnych przykładów historia gospodarcza Polski odnotowała także wiele przykładów ignorancji, a nawet świadomych działań na rzecz osłabienia potęgi ekonomicznej państwa. Utrata ujścia Wisły oznaczała jednocześnie zamknięcie drogi eksportu zbóż do Europy, który to obszar stopniowo przejmowała Rosja. To za sprawą prywaty części możnowładców polskich i anarchii szlacheckiej doszło do ruiny polskiej gospodarki w XVI i XVII w. Pod wpływem zmiany historycznej struktury społecznej wzrosły dysproporcje rycerskiej szlachty do reszty społeczeństwa, czego konsekwencją stało się zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

Wielostronne strategie realizacji polityki bezpieczeństwa ekonomicznego pojawiły się za sprawą angielskiej szkoły klasycznej, kładącej podwaliny pod liberalizm gospodarczy. Jego zwolennicy uwzględniając korzyści płynące z międzynarodowego podziału pracy opowiadali się za wolnym handlem przy ograniczeniu roli państwa w gospodarce; deregulacją i prywatyzacją gospodarki w sferze wewnętrznej i zniesieniem barier celnych w zewnętrznej wymianie handlowej. Najlepsze efekty realizacji polityki bezpieczeństwa ekonomicznego przyniosły lata ekspansji kolonialnej mocarstw europejskich (1870–1914), co znalazło wyraz w silnych powiązaniach współzależnościowych. Ich znaczącym przejawem było powstanie stabilnego systemu walutowego opartego na parytecie złota i pełnej wymienialności na nie walut narodowych, co skutkowało ujednoczeniem systemów pieniężnych w poszczególnych krajach. Funkcjonowanie takiej polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii jego realizacji przerwał wybuch I wojny światowej.

Powrót do idei polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i wielostronnej strategii jego realizacji nastąpił dopiero po II wojnie światowej, na podłożu ustaleń nowego polityczno-gospodarczego ładu wypracowanego w Breton Woods w lipcu 1944 r. Wypracowana wówczas idea instytucjonalizacji gospodarki światowej (Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Międzynarodowa Organizacja Handlu (Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu/ Światowa Organizacja Handlu) zaczęła sprzyjać rozwojowi państw, które ją realizowały. Doświadczenia z przeszłości – wskazujące, iż rynek nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb społecznych i może prowadzić do rozwarstwienia społeczeństwa i zaniku solidarności społecznej – ukierunkowały działania tych kra-

⁴³ Ibidem, s. 115–116; M. Maciejewski, *Powszechna historia gospodarcza czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, s. 24–43.

⁴⁴ Por. J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX wieku*, PWE, Warszawa 1998, s. 31–34.

⁴⁵ Ibidem, s. 136–139.

jów na funkcje społeczne i opiekuńcze, to jest na realizację idei bezpieczeństwa ekonomicznego przez państwo opiekuńcze (ang. *welfare state*). Walka z niedostatkiem, chorobami, ignorancją, nędzą i bezrobociem okazała się bardzo kosztowna. Stąd też, w sytuacji kryzysu ekonomicznego lat 70. XX w., państwa zaczęły chronić idee dobrobytu oraz dbałości o gospodarke za pośrednictwem różnorodnych instrumentów protekcyjnych. Nieodżegnanie się jednak od liberalizacji gospodarki utrzymało pierwiastki wielostronnej strategii bezpieczeństwa ekonomicznego. Jej utrwaleniu sprzyjają postępujące procesy globalizacji we wszystkich obszarach bytu społecznego.

Współcześnie, poczynając od końca lat 70. XX w., wśród powszechnie formułowanych postulatów dotyczących bezpieczeństwa narodowego i państwowego, coraz częściej mamy do czynienia z odnoszeniem ich do podłoża ekonomicznego. Oznacza to ciągłą aktualność problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego. Jej podejmowanie wobec oczekiwań, jakie mają spełnić, uznać można z jednej strony za odzew na wyzwanie narodowe, mający na uwadze kwestie podporządkowania się wyznacznikom suwerenności i interesu narodowo-państwowego, a w konsekwencji polskiej racji stanu, zaś z drugiej strony za odpowiedź na globalne problemy współczesnego świata. Podkreślić przy tym trzeba, iż wobec coraz silniejszych i wielowymiarowych powiązań między poszczególnymi podmiotami gospodarki światowej – w tym państwami, jednostronne strategie zapewnienia bezpieczeństwa tracą swoją skuteczność na rzecz strategii wielostronnych.

Kwestie bezpieczeństwa ekonomicznego dostrzegane są również obecnie, w związku z oceną stanu bezpieczeństwa Polski dokonywaną przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, co znalazło odzwierciedlenie w zapisach Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁶. Analizując uwarunkowania ustrojowo-polityczne oraz oceniając potencjał strategiczny Polski, odniesiono je do czterech obszarów: obronnego, ochronnego, społecznego i gospodarczego. Dokonane analizy i w ślad za tym oceny przeprowadzono na płaszczyźnie historycznej ewolucji bezpieczeństwa naszego kraju – poczynając od pierwszych wieków państwowości, aż do okresu rozbiorów i odzyskania niepodległości, iędzywojennego i II wojny światowej, okresu powojennego – czasu PRL i III Rzeczypospolitej. Dalece uogólniając, dają się one sprowadzić do następującego wniosku „Od początku istnienia Polski jako bytu państwowego decydujące znaczenie dla jej przetrwania i rozwoju miała – obok wymiaru wewnętrznego (ustrój, wojsko, gospodarka, potencjał ludzki itd.) – zdolność kształtowania przyjaznego otoczenia międzynarodowego przy wykorzystaniu szerokiej palety środków politycznych, wojskowych i gospodarczych.”⁴⁷

Uogólniając doświadczenia historii gospodarczej Polski, Europy, a także świata, zauważyć trzeba, że niektóre typy ustrojów sprzyjają rozwojowi bogactwa, a inne degradacji gospodarczej i nieładowi gospodarczemu. Zasadne w tej sytuacji będzie zastanowienie się nad kształtem ustroju gospodarczego, w warunkach postępu cy-

⁴⁶ Por. *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 28.

wilizacyjnego, symptomami nieładu w światowym systemie gospodarczym, a także koniecznymi procesami transformacji ustrojowej. Wybór ustroju jest więc decyzją o wiążących skutkach⁴⁸.

Dylemat socjologiczno-psychologiczny

Kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju zależy również od ludzi koordynujących ten proces. W pierwszej kolejności wiąże się to z wyborem strategii realizacji tego przedsięwzięcia w warunkach postępujących procesów globalizacji i regionalizacji, które sprawiają, że społeczeństwa poszczególnych krajów stają się społeczeństwami wielokulturowymi. Sytuacja ta rodzi pytanie, czy kształtowaniem i utrzymaniem bezpieczeństwa ekonomicznego państwa zainteresowani są wszyscy członkowie społeczeństwa danego kraju, czy tylko autochtoni? Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga przywołania istoty zjawiska „akulturacji”, tj. procesu adaptacji do nowego środowiska kulturowego i jego wpływu na wybór strategii zachowań obu grup społecznych. Mogą one mieć charakter: integracji (pielęgnowania własnej kultury i poszukiwania kontaktu z drugą kulturą); asymilacji (polegającej na pielęgnowaniu i poszukiwaniu kontaktu z drugą osobą czy grupą społeczną); separacji (pielęgnowania własnej kultury i nieposzukiwania kontaktu z drugą kulturą); lub marginalizacji (własna kultura nie jest pielęgnowana i nie szuka się kontaktu z inną kulturą)⁴⁹. Każda z tych strategii wpływa inaczej na interakcje między ludźmi, a w konsekwencji na obraz społeczeństwa i jego zachowań. Przywołując zaś dynamiczny model, możemy określić, jak proces akulturacji wpływa na konkretne efekty rzeczywistości społecznej.

Dylemat socjologiczno-psychologiczny dostrzegalny jest również przy próbach znalezienia odpowiedzi na pytanie, dokąd zmierza nie tylko Polska, ale i Europa, a w niej Unia Europejska. Formulowane w tym względzie odpowiedzi wymagają oprócz wiedzy także wyobraźni i odwagi moralnej. Wiedza o zmianach w przyszłości – horyzontu roku 2030 czy nawet 2050 – ma jednak charakter dalece futurystyczny. Jej poszerzenie następuje zbyt wolno mimo podejmowanych dociekań w tym zakresie. Z kolei wyobraźnia, która w swej istocie jest tworem ewolucyjnego rozwoju człowieka i społeczeństwa, jest ściśle związana nie tylko z kreacją potencjału wyobraźni, ale również z jego wykorzystaniem w procesach futurystycznego myślenia. Najbardziej kłopotliwa wydaje się jednak kwestia odwagi moralnej. W praktyce nie zawsze bowiem zespoły dysponujące olbrzymią kompetencją zdobywają się na przedstawienie przemyśleń co do perspektyw transformacji sceny globalnej w obawie przed pomyłką.

Dylematem socjologiczno-psychologicznym, który ciąży nad wieloma z przytoczonych pytań o przyszłość, jest wielość procesów myślenia, prowadzących do

⁴⁸ Por. E. Mączyńska, *Lad gospodarczy. Bariery i dylematy* [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ladu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008, s. 151–168.

⁴⁹ Por. W.E.de Raad, *Dynamiczny model akulturacji* [w:] *Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych*, redakcja naukowa K. Winikowska-Nowa, A. Nowak, A. Rychwalska, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warszawa 2007, s. 77.

rozważań o: kształtowaniu przyszłości, które jest możliwa; przewidywaniu przyszłości, która są prawdopodobna; oraz pragnieniu przyszłości, która jest pożądana. Uwidaczniają się w nich interakcje będące ważnym elementem myślenia futurologicznego w formule: tego, co jest możliwe, tego, co jest prawdopodobne, tego, co jest pożądanego. Interakcje te generują przy tym pewne alternatywy przyszłości, a mianowicie: rozwój albo stagnacja, orientacja strategiczna albo dryf populistyczny oraz geopolityczna siła albo geopolityczna słabość⁵⁰.

Ważną stroną dylematu socjologiczno-psychologicznego jest aspekt psychologiczny ludzi kształtujących bezpieczeństwo ekonomiczne. Ujawnia się on w podejrzliwości, fobiach, uprzedzeniach i obsesjach narodowych sprowadzających kwestie interesu narodowo-państwowego i suwerenności do anachronicznych postaw jednostek, jak i grup społecznych, kreujących wroga na zapas. Ma to miejsce często, gdy kraj średniej wielkości ma lęki kraju małego, a stosuje retorykę mocarstwową. W ślad za tym w odniesieniu do Unii Europejskiej formułuje się tezę, iż pełni ona rolę ośrodka obcej dominacji i jest ona wymuszonym sojusznikiem.

Dylemat prawno-legislacyjny

Postępujące procesy regionalizacji – w tym procesy integracyjne – oraz globalizacja w odniesieniu do procesów kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego narzucają państwom narodowym dokonanie zmian konstytuujących nowy porządek prawny. Sytuacja ta rodzi konkretny dylemat legislacyjny, który skłania do pytania: jakie regulacje prawne trzeba przyjąć, by zapewnić warunki do realizacji bezpieczeństwa ekonomicznego państwa? Udzielając odpowiedzi na tak postawione pytanie, zauważyć trzeba, iż jest ona formułowana na dwóch płaszczyznach: homogeniczności konstytucyjnych zasad ustroju państwa z systemem wartości reprezentowanych przez ugrupowanie integracyjne oraz określenia konstytucyjnego mechanizmu włączenia państwa do ugrupowania integracyjnego.

Złożoność kwestii prawno-legislacyjnych wynika z faktu, iż 28 krajów członkowskich reprezentuje odrębne tradycje prawne. Powodują one nieustanne kolizje prawa krajowego (państwowego) z prawem unijnym. Sytuacja ta wymusiła narzucenie krajom członkowskim europejskiego porządku prawnego zakładającego pierwszeństwo prawa unijnego nad krajowym przy poszanowaniu ich odrębności. W praktyce wyraża się to stosowaniem bezpośredniego skutku regulacji europejskich. Nakazują one natychmiastowe stosowanie rozwiązań europejskich w systemach krajowych oraz narzucają obowiązek interpretacji prawa krajowego w myśl norm europejskich, zarówno przed, jak i po ich implementacji. Zawierają nakaz respektowania tożsamości konstytucyjnej i tradycji prawnych państw członkowskich. Regulacje europejskie odnoszone są nie tylko do państwa jako instytucji, ale również do jednostki.

Oznacza to, iż w interesie procesów bezpieczeństwa ekonomicznego całego ugrupowania, jak i poszczególnych krajów członkowskich leży stworzenie wspólnej przestrzeni prawnej, która pozwoliłaby na pokonanie barier blokujących podstawo-

⁵⁰ Por. A. Kukliński, *Polonia Quo Vadis?* [w:] „Forum...”, s. 37.

we wolności Unii Europejskiej, to jest swobodę przepływu towarów (dóbr i usług), ludzi i kapitału. W obszarze zainteresowań prawa unijnego znajdują się między innymi kwestie rozwoju technologii informacyjnych, współczesnych form kooperacji gospodarczej, marketingu handlowego czy też praw jednostki.

Dylemat administracyjno-biurokratyczny

Istotnym w poszukiwaniu nowego spojrzenia na bezpieczeństwo ekonomiczne jest dylemat administracyjno-biurokratyczny. Jego istota ściśle związana jest z wcześniej nakreślonymi dylematami, zwłaszcza politycznym i prawno-legislacyjnym. U jego podłoża leży przekonanie, iż o kształcie rozwiązań, tj. zarówno koncepcji bezpieczeństwa ekonomicznego, jak i o polityce czy strategii realizacji koncepcji bezpieczeństwa ekonomicznego decydują biurokratyczne organy państwa. One to poprzez określone rozwiązania organizacyjne i stosowane procedury działania wywierają wpływ na dokonywane przez państwo wybory.

Dylemat administracyjno-biurokratyczny wyraża się także w logice procesu decyzyjnego. Potrzeby społeczeństwa i gospodarki narodowej kształtowane jednocześnie przez uwarunkowania wewnętrzne, jak i zewnętrzne rozwiązywane są przez państwowe biurokratyczne organizacje decyzyjne (rząd, parlament, organy administracji publicznej). Wobec zaś faktu, iż ważne z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego problemy, będąc odzwierciedleniem postulatów różnych grup interesów (związków zawodowych, organizacji korporacyjnych), angażują państwo (rząd) do ich rozwiązania na zasadzie przetargu (górnicy, lekarze, aptekarze, służby mundurowe). Sytuacja taka wpływa na szanse realizacji przyjętego rozwiązania.

Inną stroną dylematu administracyjno-biurokratycznego jest fakt, iż to aparat biurokratyczny określa i dekretuje istotne dla społeczeństwa i państwa decyzje. Często są one pozbawione merytorycznych argumentów, a bazują na zasadzie woltarystycznych postaw. Jako takie są ze swej natury generatorem zagrożeń dla samej idei bezpieczeństwa ekonomicznego.

Pożądaną stroną zachowań administracyjnych i biurokratycznych, tj. wypracowanych rozwiązań i podejmowanych decyzji, jest wykorzystywanie w tym celu technik negocjacyjnych. Z reguły przywołują one postawy kompromisu uczestników negocjacji i prowadzą do podjęcia decyzji zadowalającej w danych uwarunkowaniach społecznych, politycznych i gospodarczych wszystkich zainteresowanych⁵¹.

Dylematy bezpieczeństwa ekonomicznego będące pokłosiem zmian cywilizacyjnych

W grupie dylematów będących pokłosiem zmian cywilizacyjnych dokonujących się w świecie technologii i organizacji działalności gospodarczej oraz postaw ludzkich i społecznych uwzględnić trzeba przede wszystkim dylematy etyczno-moralny, technologiczny oraz logistyczny.

⁵¹ Por. E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011, s. 35–36.

Dylemat technologiczny

Często pomijany, ale istotny dla bezpieczeństwa ekonomicznego jest dylemat technologiczny. Sprowadza się on do ustalenia, które z wynalazków mogą wpłynąć na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego, kiedy i w jakiej skali mogą być wykorzystane, przyczyniając się do poprawy wzrostu gospodarczego oraz podniesienia dobrobytu społeczeństwa. Dylemat ten wynika z faktu, iż we współczesnym świecie technologie zmieniają się tak szybko, że trudno formułować prognozy dotyczące ich dalszego bytu. Wysokie tempo rozwoju technologicznego sprawia, że trudno przewidzieć przyszłość – jedne rozwiązania zostają zaakceptowane, inne zaś – równie dobre – zostają odrzucone.

Do technologii, które mogą zrewolucjonizować życie społeczeństwa, wpływając jednocześnie na kształt bezpieczeństwa ekonomicznego, zaliczyć należy urządzenia: komunikacyjne (Internet, telefony komórkowe, nawigacje, systemy operacyjne, oprogramowanie); umożliwiające wizualizację marzeń i działań, sztuczną inteligencję. Są one odzwierciedleniem synergii między nauką a techniką. Łączą one, jako konkretna użyteczna technologia, wiedzę, analizę metod pracy i wykorzystane w niej techniki.

Postrzegając technologię jako wiedzę o produkcji opartą na podstawach naukowych, podkreślić trzeba, iż jest ona pochodną nakładów na działalność badawczo-rozwojową. Oznacza to, iż zapewnienie gospodarczych podstaw bezpieczeństwa państwa wymaga orientacji na innowacje w sferze wysokich technologii, przede wszystkim z grupy technologii informatycznych, materiałowych, energetycznych i biotechnologii, a te wymagają poniesienia stosownych nakładów.

Mając na uwadze te wymagania, Unia Europejska w ramach tzw. strategii lizbońskiej nałożyła na kraje członkowskie obowiązek wykonania zadań w czterech obszarach: innowacyjności poprzez stworzenie gospodarki opartej na wiedzy (GOW), innowacyjności rynków telekomunikacji, energii, transportu i rynków finansowych; przedsiębiorczości i spójności społecznej⁵². Wszystkie te obszary działań wpisują się w działania wzmacniające bezpieczeństwo ekonomiczne państwa. Ich realizację zabezpieczono zobowiązaniem krajów członkowskich do osiągnięcia nakładów na działalność badawczo-rozwojową na poziomie 3% do 2010 r.⁵³ Praktyka udowodniła niewykonalność tych zamiarów. Przeznaczenie większych nakładów na działalność naukowo-badawczą w naszym kraju należy zaliczyć do pierwszoplanowych wyzwań cywilizacyjnych, bez sprostania którym niemożliwe staje się w dłuższej perspektywie kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego.

⁵² Por. *Strategia lizbońska*, Rada Europy, Lizbona marzec 2000; *Innowacja w gospodarce napędzanej wiedzą*, COM, Bruksela 2000.

⁵³ Por. *Inwestycje w badania: plan działań dla Europy*, Komisja Europejska, Bruksela czerwiec 2013.

Dylemat alokacyjny

Obserwując i analizując od wielu lat rzeczywistość społeczno-gospodarczą, zauważa się różnice w wykorzystaniu warunków przestrzennych w działalności przedsiębiorstw. Zastanawiające przy tym jest to, iż jedna grupa podmiotów gospodarczych wykorzystuje uwarunkowania przestrzenne i dzięki temu się rozwija, dąży do poprawy efektywności gospodarczej oraz poprawia swoje zdolności do działania na konkurencyjnym rynku, z kolei druga grupa podmiotów gospodarczych działa szablono-wo bez uwzględnienia uwarunkowań przestrzennych, w jakich funkcjonują, w wyniku czego nie uzyskują one odpowiednich do ich możliwości wyników oraz tracą zdolność do konkurowania na rynku. Kwestie te w niedostatecznym stopniu uwzględniane są w procesach kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Mamy do czynienia z niedostatecznym uświadomieniem sobie, iż uwarunkowania przestrzenne są istotnym elementem w procesie kształtowania przewag konkurencyjnych oraz praktycznego zastosowania koncepcji zrównoważonego rozwoju przez poszczególne podmioty gospodarcze od poziomu mikro do makro.

Możliwości takie dają zastosowanie dorobku ekonomii przestrzennej w zakresie odpowiedniego koordynowania działań rozwojowych, które mają wpływ na rozwój gospodarczy poszczególnych regionów a także na poprawę konkurencyjności podmiotów gospodarczych funkcjonujących na ich terenie⁵⁴. Te działania są możliwe poprzez rozwój technologii informatycznych, które umożliwiają gromadzenie i przetwarzanie dużej ilości informacji pochodzących z różnych źródeł i prezentowanie ich na jednej wspólnej płaszczyźnie. Odpowiednie przetworzenie i zastosowanie informacji umożliwia przygotowanie przez podmioty gospodarcze działań, których efektem jest tworzenie przewagi konkurencyjnej. Podmioty gospodarcze mogą ją uzyskać poprzez wybranie i wykorzystanie korzyści wynikających z zlokalizowania miejsca prowadzenia działalności gospodarczej.

Poszczególne lokalizacje dla danego typu działalności gospodarczej posiadają z reguły pewne wspólne cechy. Jednak istnieje również grupa czynników, która różni te lokalizacje od siebie, a to z kolei może mieć wpływ na stosowanie na obszarach przez nie wyznaczonych procesów biznesowych oraz wdrożenia określonych standardów organizacyjnych. Wymienione czynniki mają więc wpływ na rynki produktów i usług oferowanych przez dane podmioty gospodarcze. Oznacza to jednocześnie, że uwzględnienie zróżnicowanego podejścia przez podmioty gospodarcze do określonych rynków, danego regionu, miasta lub jego ograniczonego obszaru może być źródłem uzyskania przez podmiot gospodarczy przewagi konkurencyjnej i jej utrzymaniem lub powiększaniem w stosunku do jego konkurentów.

⁵⁴ Por. B. Stachowiak, *Możliwości wykorzystania ekonomii przestrzennej dla zrównoważonego ekonomicznego rozwoju [w:] Perspektywy innowacyjnego rozwoju Republiki Białorusi, Alternatiwa, Brześć, 2013, s.77–79.*

Dylemat logistyczny

Zdecydowanego rozwiązania wymaga również dylemat logistyczny. Odzwierciedla on szeroki zbiór problemów do rozwiązania, które w okresie dekonstrukcji gospodarczej i kryzysów stanowią jednocześnie zagrożenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego. Mają one w dużej mierze charakter ekonomiczny. Współczesny rozwój logistyki wskazuje na zdolność do sprostania wyzwaniom XXI w.

Logistyka – pomijając jej wojskowy i operacyjny charakter – znajdując sobie prawo obywatelstwa w gospodarce rynkowej, przyczyniając się do sprawnych przepływów czasoprzestrzennych różnych dóbr czy świadczenia usług wpływa pośrednio na procesy kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego. Jej rola i znaczenie wobec procesów globalizacji i regionalizacji nieustannie rośnie, napotykając jednocześnie na liczne wyzwania, którym musi sprostać. Wiąże się to z faktem zapewnienia organizacyjno-funkcjonalnej jedności fizycznych przepływów dóbr materialnych i symbolicznych strumieni informacyjnych sterujących tymi przepływami. Powinna je zagwarantować infrastruktura logistyczna, pełniąca rolę platformy integrującej wszelkie procesy logistyczne w oparciu o współczesną technologię i technikę⁵⁵.

Logistyka obsługując wszystkie materialne formy, rodzaje i dziedziny działalności gospodarczej, musi się odnosić nie tylko do kryteriów ekonomicznej efektywności, ale również do standardów logistycznych – zarówno tych w skali mikro- na szczeblu podmiotów gospodarczych, w skali mezo- na szczeblu gałęzi i branż, w skali makro- na szczeblu regionów i krajów, jak również na szczeblu regionalnym i globalnym. Wszystkie one rozwijane i integrowane na bazie wymiernych kryteriów ekonomicznych, mogą być postrzegane jako logistyka bezpieczeństwa ekonomicznego.

Problemy logistyczne, patrząc przez pryzmat kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, postrzegane i rozpatrywane muszą być na trzech płaszczyznach: funkcjonalnej – jako ogólny proces zarządzania, obejmujący planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrolowanie; przedmiotowej – jako fizyczne przepływy materiałów, towarów i usług oraz informacji między dostawcami i odbiorcami; ocenowej – jako efektywny proces gospodarczy zorientowany na zaspokojenie potrzeb konsumenta. Na ich charakter wpływ mają liczne uwarunkowania organizacyjno-techniczne, takie jak: wysoka produktywność zaangażowanych zasobów; powstanie i umocnienie się rynku wymagającego konsumenta: oraz masowa komputeryzacja wszystkich dziedzin życia społeczno-gospodarczego oraz ściśle związany z nim radykalny wzrost efektywności zarządzania procesami gospodarczymi⁵⁶.

Oddzielną grupę dylematów logistycznych stanowią, wymienione tylko przykładowo: rozliczenia i spłaty wzajemnych odszkodowań wojennych (np. po I i II wojnie światowej); rozliczenia i spłaty niezbilansowanych sald w handlu międzynarodowym (np. wojny kolonialne w Indiach w XIX w.); sprzedaż długów i strąsnięcie (sejsachteja) długów (doświadczenia historyczne starożytnej i współczesnej Grecji);

⁵⁵ Por. K. Ficoń, *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o. o., Warszawa 2008, s. 5.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 21–26.

wewnętrzne rewolucje na skutek obniżenia poziomu życia (brak efektywnego popytu przekładający się na zakłócenia procesów reprodukcji społecznej); koszty i zyski eksploatacji dóbr naturalnych (oceanów, mórz, rzek, szlaków komunikacyjnych). Przykłady te choć noszą znamiona historycznych, wskazują na aktualność tych problemów w odniesieniu do różnych form pomocy udzielanej przez grupę krajów (np. Unii Europejskiej) innej grupie krajów (krajom członkowskim potrzebującym pomocy). Działania takie są podejmowane i realizowane z punktu widzenia zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego nie tylko w danym kraju, ale również w regionie.

Dylemat moralny i etyczny

Patrząc z punktu widzenia ekonomii instytucjonalnej w odniesieniu do bezpieczeństwa ekonomicznego, dostrzec trzeba również dylemat moralny i etyczny. W ujęciu mikro dotyczy on rozumienia bezpieczeństwa ekonomicznego w odczuciu jednostki względem innej jednostki, czy też jej zbiorowości tworzącej społeczeństwo. Natomiast w ujęciu makro dotyczy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa (narodu) względem innego państwa (państw), a także ugrupowania regionalnego względem innych ugrupowań, czy też danego regionu (kontynentu) względem innych regionów (kontynentów), a także państwa (narodu) względem całego świata (społeczności światowej).

Istotą dylematu moralno-etycznego jest kwestia egalitaryzmu społecznego, czyli sprawiedliwego podziału wytworzonego dobrobytu. Uzewnętrznia się on więc w pojmowaniu i realizacji idei sprawiedliwości społecznej i sprowadza do konieczności wyraźnego udzielenia odpowiedzi na zbiór istotnych pytań: jakie kryteria podziału trzeba uznać za podstawowe? Do jakich granic możliwe są odstępstwa od przyjętych kryteriów? Czy chodzi o zapewnienie równego podziału, czy też wynikającego z wkładu gospodarczego? W swej istocie dylemat moralno-etyczny dotyczy solidarności społecznej – na wszystkich jej płaszczyznach, od indywidualnej po globalną – rozwiązania sprzeczności między egoizmem społecznym a egalitaryzmem społecznym.

Dylemat moralno-etyczny to także konieczność dostrzegania wszystkich kwestii współtworzących bezpieczeństwo ekonomiczne w krótkim i długim okresie. Rodzi ona pytanie o skalę i zakres konsumpcji bieżącej oraz przyszłej. Czy uzasadnione jest ograniczanie konsumpcji bieżącej i poszerzanie inwestycji, by w przyszłości zapewnić zrównoważony rozwój i osiągnąć wyższy poziom konsumpcji.

Dylemat moralno-etyczny to także potrzeba dostrzegania kwestii konieczności udzielania pomocy przez jednych (jednostkę, państwo, ugrupowanie regionalne) innym (państwu, grupie państw). Jest to ważna potrzeba nie tylko w odniesieniu do pomocy humanitarnej, ale również do pomocy ekonomicznej wyrażającej się przede wszystkim udzielaniem pożyczki stabilizującej gospodarkę lub wzmacniającej jej podstawy prorozwojowe. Zasadne jest w tym momencie pytanie: czy moralnym i etycznym jest tylko branie, czy trzeba także coś dać innym?

Podłoże i przejawy kontrowersji i dylematów postrzegania bezpieczeństwa ekonomicznego w Polsce

Przywołane w rozważaniach rozumienie podstawowych kategorii opisujących porządek konstytucyjny państwa, formujący z jednej strony prawa i swobody z drugiej strony zaś obligacyjne zobowiązania, dowodzą jednocześnie ich historycznej zmienności zarówno istoty jak i uwarunkowań kształtowania. Wszystkie one wobec zmian integracyjnych, które dokonały się w związku z przynależnością Polski do Unii Europejskiej wymagają również nowego spojrzenia na kategorie z punktu widzenia czasu jako czynnika działającego jednokierunkowego i w zasadzie nieodwracalnie. Jego pierwiastki dostrzec można nie tylko w wypowiedziach polityków, ale również w pogłębionych dociekaniach naukowych oraz publicystyce politologicznej i ekonomicznej⁵⁷. Ranga problemów, które one w sobie zawierają wynika z czynników konstytuujących proces integracji europejskiej.

Punktem zaś wyjścia do zarysowania istoty ich postrzegania w warunkach narastających współzależności integracyjnych jest pytanie o miejsce i charakter państwa narodowego w ugrupowaniu integracyjnym, jakim jest Unia Europejska, oraz przyszość tego ugrupowania. Czy hołdując idei niezbędności zgłębiania i geograficznego poszerzania skali i zakresu procesów integracyjnych w Unii Europejskiej, państwo narodowe powinno być członkiem „Europy Ojczyzn” czy też „Europy Federacji”. Jeśli w przeszłości dominowali zwolennicy pierwszej idei, to obecnie (na początku drugiej dekady XXI wieku) wobec narastających zjawisk kryzysu pentagonalnego – finansowego, gospodarczego, porządku globalnego, elit globalnych oraz cywilizacji atlantyckiej – znaczenia zdobywa druga z idei. Wiąże się ona z faktem potrzeby budowy nowego ładu ekonomicznego w Europie, który to dokonałby reorientacji strategicznej państw europejskich, a w konsekwencji wyboru strategii rozwojowej. Punktem wyjścia do jego określenia musi być przyjęcie wizji przyszłości Europy, Unii Europejskiej i Polski⁵⁸. Wszystkie te elementy wpływają na formułę koncepcji bezpieczeństwa ekonomicznego.

Unia Europejska mając na uwadze wskazane zależności wypracowała wielokierunkową strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu⁵⁹ opierającemu się na trzech priorytetach: rozwoju intelektualnym to jest rozwoju gospodarki opartej na wiedzy; rozwoju zrównoważonym to jest rozwoju zakładającym wspieranie gospodarki efektywnej, która korzysta z zasobów bardziej przyjaznych środowisku i bardziej konkurencyjnych; oraz na rozwoju

⁵⁷ Por. S. Zalewski, *Państwo narodowe w Unii Europejskiej. Bezpieczeństwo wewnętrzne państw narodowych w warunkach współzależności* [w:] *Europa – kontynent ryzyka? Społeczne, polityczne i normatywne uwarunkowania bezpieczeństwa w Europie*, red. M. Bożek, M. Troszczyński, AON, Warszawa 2007, s. 87–90.

⁵⁸ Por. Sz. Kardaś, *Polska wobec wyzwań i zagrożeń globalnych* [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. nauk. S. Bieleń, UW, Warszawa 2007, s. 219–235.

⁵⁹ Por. *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* (streszczenie) [w:] www.ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1-v1.pdf.

sprzyjającym włączaniu społecznemu, to jest wspierającym gospodarkę o wysokim poziomie zatrudnienia i zapewniającym spójność społeczną i terytorialną.

W tej sytuacji bardzo często jest stawiane pytanie; Quo Vadis Europa – Unia Europejska – Polska? Udzielenie odpowiedzi na tak postawione pytanie (a) wymaga – co wyraźnie podkreśla A. Kukliński – sprostaniu wyzwaniom wiedzy, wyobraźni oraz odwagi moralnej⁶⁰. Dla każdego z tych obszarów trzeba myśleć bowiem w kategoriach scenariuszy: rozwoju, przetrwania a nawet bankructwa⁶¹. Rodzą one jednocześnie różne trajektorie układów warunkowych, z których każdy ma – na co wskazuje sytuacja południowych krajów członkowskich Unii Europejskiej (Grecja, Portugalia, Hiszpania, Włochy) – ma wiele elementów realizmu.

Scenariusz rozwoju zakłada rozwój i transformację Unii Europejskiej w układ quasi-federalny. W nowej formule ma ją charakteryzować: silna tożsamość instytucjonalna wyrażająca się zdolnością do podejmowania politycznych, militarnych i gospodarczych decyzji o znaczeniu globalnym, a także zdolność do podejmowania decyzji strategicznych związanych z jej wewnętrzną i zewnętrzną przyszłością. Na płaszczyźnie ekonomicznej scenariusz ten zakłada realizację trwałej odbudowy i przebudowy gospodarki, w wyniku czego Unia Europejska odzyskuje wcześniejszą dynamikę wzrostu i może się dalej rozwijać. Sprowadza się on do triady związków: silna Europa – silna Unia Europejska – silna Polska.

Z kolei scenariusz przetrwania jest kontynuacją obecnego status quo. Zakłada on utrzymanie dotychczasowej zdolności do wykonywania podstawowych funkcji wynikających z prawa unijnego i dotychczasowej praktyki działania. Charakteryzuje go spowolniona odbudowa. Unia Europejska doświadcza relatywnie stałego spadku dobrobytu i kontynuuje wzrost z dalekiego bloku startowego. W swej istocie sprowadza się on do triady związków: stagnacyjna Europa – stagnacyjna Unia Europejska – stagnacyjna Polska.

Natomiast scenariusz bankructwa – określany także mianem scenariusza straconej dekady – przekracza granice pesymistycznej wyobraźni. Przywołuje on najgorsze tradycje nacjonalizmów politycznych, ekonomicznych i duchowych, które to mogą doprowadzić do bankructwa Unii Europejskiej. Ma charakter scenariusza ostrzegawczego. Jego konsekwencją jest doświadczenie przez Unię Europejską stałego spadku dobrobytu oraz utrata możliwości przyszłego wzrostu. Sprowadza się on do triady związków: słaba Europa – słaba Unia Europejska – słaba Polska.

Wobec tak nakreślonych scenariuszy kształtowania ładu ekonomicznego w Europie, Polska jako członek Unii Europejskiej, która ma charakter ugrupowania ponadnarodowego, racja stanu państwa musi uwzględniać wyznaczniki racji stanu ugrupowania regionalnego. Konieczne wydaje się w takim układzie sytuacyjnym wypracowanie kompromisu współzależnościowego określającego granice racji stanu państwa w ugrupowaniu regionalnym.

Również w odniesieniu do kategorii interesu narodowego (państwowego), konieczne staje się zrewidowanie jej i wypracowanie kompromisu współzależno-

⁶⁰ Por. A. Kukliński, *Polonia Quo Vadis?*, [w:] „Forum...”, s. 37.

⁶¹ Por. *Ibidem*, s. 38–39.

ściowego, określającego granice postrzegania i rozumienia interesu narodowego (państwowego). Ukierunkowany musi być on na eksponowanie interesu wspólnego grupy państw na forum międzynarodowym, charakteryzującego się tendencjami jednoczącymi w oparciu o instytucjonalizację życia społecznego, politycznego i ekonomicznego. W istocie tak rozumianego interesu narodowego (państwowego) chodzi o to, by mechanizm Unii Europejskiej był sprawny, a decyzje podejmowane na jej forach (Parlamencie Europejskim, Komisji Europejskiej i innych) były podejmowane w naszym imieniu, w naszym interesie oraz przy naszym udziale.

Także rozumienie suwerenności państwowej, jeśli przyjąć kryteria ochrony porządku konstytucyjnego, rodzi spór o granice suwerenności państwa w warunkach postępujących współzależności. Dotyczy to również istoty suwerenności ekonomicznej państwa. Mając na uwadze tradycyjne rozumienie suwerenności ekonomicznej państwa pytaniem zasadniczym jest: z jakiej części suwerenności ekonomicznej państwa trzeba zrezygnować, aby uzyskać korzyści większe niż przy „pełnej” suwerenności ekonomicznej?; a także czy zamiana części suwerenności państwa na więcej bezpieczeństwa ekonomicznego może być postrzegana jako przejaw zniewolenia?

Przywołane spostrzeżenia dotyczą również postrzegania kategorii bezpieczeństwa państwa w tym bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Wobec nowej formuły jego determinantów oraz trudności w zażegnaniu zagrożeń klasycznymi metodami, celowym i pożądanym wydaje się zaangażowanie do tego dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej. Postulat ten ma uzasadnienie w fakcie, iż obecnie struktury integracyjne mając charakter ponadnarodowy (ponadpaństwowy), ujawniają zdolność do odpowiadania na różnorodne wyzwania w sferze bezpieczeństwa ekonomicznego. Państwa narodowe zaś zmieniają swą tradycyjną rolę strażnika i gwaranta interesów narodowych na realizatora wspólnej polityki bezpieczeństwa ekonomicznego.

Zakończenie

Postępujące procesy globalizacji i regionalizacji we współczesnym świecie przyczyniły się do obniżenia rangi wielu problemów, również w odniesieniu do bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to jednocześnie potrzebę nieustannej weryfikacji sposobów i metod jego rozwiązania na wielu płaszczyznach. Generują one bowiem liczne kontrowersje i dylematy. Ich analiza i charakterystyka wskazuje na konieczność poszukiwania nowego podejścia do problemu bezpieczeństwa ekonomicznego. Ciągłe brak bowiem odpowiedzi na szereg pytań konkretyzujących kwestię bezpieczeństwa ekonomicznego, takich jak np.: dlaczego im więcej mówi się o bezpieczeństwie socjalnym, tym bardziej poszerza się pole biedy i ubóstwa społeczeństwa?; dlaczego im bardziej akceptuje się kwestie bezpieczeństwa żywnościowego, tym więcej jest ludzi głodnych i niedożywionych?; dlaczego im częściej podejmuje się zagadnienie bezpieczeństwa surowcowego (w tym zwłaszcza energetycznego), tym bardziej zwiększa się stopień uzależnienia od importu gazu

i ropy naftowej?; dlaczego, kładąc nacisk na bezpieczeństwo społeczne, mamy do czynienia ze wzrostem armii bezrobotnych, która w każdej chwili może wywołać niepokoje społeczne?; dlaczego im częściej deklaratywnie dążymy do zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju, to tym bardziej osłabiają się gospodarczo-obronne podstawy państwa? W tej sytuacji najbardziej trafnym podejściem okazuje się odwołanie do dorobku teoretycznego i praktycznego ekonomii instytucjonalnej.

Wyjaśnienie każdej z zidentyfikowanych i scharakteryzowanych kontrowersji oraz rozwiązywanie przywołanych dylematów – jakkolwiek w różnym stopniu – zależy od wypracowanej i realizowanej polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii jej realizacji. Bez względu na ich charakter (wolnorynkowy, albo interwencjonistyczny) oczekiwać od nich należy, by umiejętnie prowadzone skutkowały: utrzymaniem wysokiego tempa rozwoju gospodarczego przy niskim poziomie inflacji i niskiej stopie bezrobocia oraz wzrostem poziomu życia społeczeństwa; utrzymaniem stabilnych warunków działalności gospodarczej (stabilnym systemem prawnym, sprawnie działającymi instytucjami, stabilną stopą procentową i stabilnym kursem walutowym); wzrostem przedsiębiorczości oraz zdolnością do ograniczania negatywnych skutków wahań koniunkturalnych.

Bibliografia

- Baylis J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe i globalne w epoce pozimnowojennej* [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Redakcja J. Baylis, S. Smith, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968.
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.
- Ficoń K., *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o. o., Warszawa 2008.
- Galbraith J. K., *Gospodarka niewinnego oszustwa. Prawda naszych czasów*, MT Biznes, Warszawa 2005.
- Inwestycje w badania: plan działań dla Europy*, Komisja Europejska, Bruksela czerwiec 2013.
- Janicki M., Władyka W., *Ucieczka do przeszłości*, [w:] „Polityka” 2011 nr 51.
- Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski w XX wieku*, PWE, Warszawa 1998.
- Kardaś Sz., *Polska wobec wyzwań i zagrożeń globalnych* [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, Redakcja naukowa S.Bieleń, UW, Warszawa 2007.
- Kłodzinski R., *Bezpieczeństwo energetyczne Polski – stan i perspektywy na przykładzie gazu ziemnego*, AON, Warszawa 2003.
- Kołodko G.W., *Wędrujący świat*, Prószyński i S-Ka SA, Warszawa 2008.
- Kołodko G.W., *Znaczenie instytucji i polityki dla szybkiego rozwoju gospodarczego* [w:] *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, red. nauk. A. Noga, PTE, Warszawa 2004.
- Kołodziejak Z., *Bezpieczeństwo żywnościowe – poglądy i opinie* [w:] „Zeszyty Naukowe WAP”, nr 1990 nr 1.

- Książopolski K.M., *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw. Metody i środki przeciwdziałania*, Warszawa 2004.
- Kukliński A., *Polonia Quo Vadis?* [w:] „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”, Biuletyn PTE 2010 nr 6.
- Kurek S., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [w:] *Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka*, praca zespołowa pod red. S. Kurini i M. Krča, Warszawa–Brno 2000.
- Kurek S., *Dziś i jutro bezpieczeństwa ekonomicznego Polski* [w:] *Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych*, praca zbiorowa pod red. J. Płaczką, AON, Warszawa 2001.
- Maciejewski M., *Powszechna historia gospodarcza czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX/XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Marczak J., *Spółczesność w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego* [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008.
- Mączyńska E., *Dylematy kształtowania społeczno-gospodarczego ładu przyszłości* [w:] „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”. Biuletyn PTE 2010 nr 6.
- Mączyńska E., *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy* [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych* (z 16 grudnia 1966 roku), w: „Dz.U.” 1977, nr 38, poz. 169, art. 25).
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011.
- Pietrasziński Z., *Podstawy psychologii pracy*, Warszawa 1995.
- Przesławska G., *Ekonomiczna rola państwa w ujęciu nowej ekonomii politycznej* [w:] *Ład instytucjonalny w gospodarce*, pod red. B. Polaszkiewicz i J. Boehlke, UMK, Toruń 2006.
- de Raad W.E., *Dynamiczny model akulturacji* [w:] *Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych*, redakcja naukowa K. Winikowska-Nowa, A. Nowak, A. Rychwalska, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warszawa 2007.
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 3281/XXIX z 14 grudnia 1974 roku* [w:] E. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, WP, Warszawa 1986.
- Stachowiak B., *Możliwości wykorzystania ekonomii przestrzennej dla zrównoważonego ekonomicznego rozwoju* [w:] *Perspektywy innowacyjnego rozwoju Republiki Białorusi*, Alternativa, Brześć 2013.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne* [w:] *Ekonomika obrony*, praca zbiorowa pod red. W. Stankiewicza, AON, Warszawa 1994.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny*, AON, Warszawa 1995.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- Stewart D.M., *Praktyka kierowania*, PWE, Warszawa 1996.
- Strategia Lizbońska*, Rada Europy, Lizbona marzec 2000; *Innowacja w gospodarce napędzanej wiedzą*, COM, Bruksela 2000.
- Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (streszczenie)* [w:] www.ec.europa.eu.
- Szpak J., *Historia gospodarcza powszechna*, PWE, Warszawa 2003.

- Świniarski J., *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa* [w:] *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*, Materiały z sympozjum, AON, Warszawa 1998.
- Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy* [w]: Dz.Urz. UE C 310, t. 47, 16.12.2004.
- Traktat z Lizbony zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*, podpisany w Lizbonie 13 grudnia 2007 r.; zmiany wprowadzone do traktatu o Unii Europejskiej i traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską [w:] Dz.Urz. UE C 306, t. 50, 17.12.2007, art. 2, ust. 3.
- Włoch R., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, Redakcja naukowa K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009.
- Zalewski S., *Państwo narodowe w Unii Europejskiej. Bezpieczeństwo wewnętrzne państw narodowych w warunkach współzależności* [w:] *Europa – kontynent ryzyka? Społeczne, polityczne i normatywne uwarunkowania bezpieczeństwa w Europie*, red. M. Bożek, M. Troszczyński, AON, Warszawa 2007.

CONTROVERSIES AND DILEMMAS ON SOLVING THE ISSUE OF ECONOMIC SECURITY IN POLAND

Abstract

The article titled 'Controversies and Dilemmas on Solving the Issue of Economic Security' identifies and characterises controversies and dilemmas which raise the issue of economic security of a country in the conditions of contemporary development of the world economy. This detailed look, from the point of view of new institutional economy, allows three important subsets to be distinguished, those which are open as well as those which remain in strict correlation to each other. The first one is of a methodological nature; the second one derives from the area of changes generated by the processes of globalisation and regionalisation; the third one is the aftermath of civilisational changes taking place in the world of technology and organisation of business activities, as well as human and social attitudes.

Key words – economic security of a state / country; development dilemmas of the contemporary world; institutional economics

Introduction

The economic security of each country has a fixed position and a role to play in the overall issue of the existence of the nation and the country. They both, at the same time, define its resources, functional and regulatory areas, overlapping in practice in all areas of state activity. They have to be recognised, both in all the components of state security as well as in the superior issues of reason of state, national-state interest and sovereignty. At the economic level, they have to be related to the issue of the

economic security of a state, perceived through the prism of economic sovereignty as well as the economic security policy and strategy of its implementation. When examining these correlations in relation to the processes of shaping the economic security of Poland, many controversies and dilemmas can be noticed. They could be put into three important subsets: the first one – of a methodological nature; the second one – deriving from the area of changes generated by the processes of globalisation and regionalisation; the third one – being the aftermath of civilisational changes taking place in the world of technology and organisation of business activities, as well as human and social attitudes.

The controversy regarding the nature and character of the economic security of the state

The concept of economic security generates many controversies that are expressed by various opinions and divergent judgements related to the nature of this category. Discussions and polemics concerning the issue take place first in relation to its definition, and later to answer the following questions: what is economic security – a specific need or public welfare?; what is the relationship of state economic security to other determinants of nationality and the existence of society?; what is the nature of economic security from the point of view of the criteria of time, space and changing conditions?

Definitional controversies

A lot of myths and misconceptions on defining the nature of economic security of the state exist which are often due to a misunderstanding of its concept. Dictionary definitions of security emphasise its two aspects¹: a sense of confidence and lack of threat or protection against it are too general and polysemic to be used to assess certain states and processes. In this form, the concepts of ‘security’² and ‘threat’³, remaining in the antinomy but indissolubly linked to each other, need not only the instantiation, but also the recognition of certain relations between them. To understand the essence of economic security, it is important to initially recognise the nature of the ‘security’ category as well as the ‘threat’ category. If the term ‘security’ is to be understood as a ‘state enabling a nation, a country or groups realisation of their existential interests, being, at the same time, the primary goal of the state and the government operation’⁴, then the term ‘threat’ should be understood, on the one hand, as a certain mental state

¹ *A Dictionary of the Social Sciences*, London 1964, p. 629.

² Security is usually defined as ‘... a state of non-threat, peace and safety’. *Słownik języka polskiego*, editor: M. Szymczak, PWN, Warsaw 1978, Vol. 1, p. 147.

³ The term ‘threat’ means the same as ‘... to become dangerous to somebody or something.’ *Ibidem*, Vol. 3, p. 907.

⁴ *Wielka Encyklopedia Oxford*, Vol. 2, Oxford Educational sp. z o.o., Warsaw 2008, p. 225.

or a state of awareness caused by perception of phenomena, which are subjectively assessed as the unfavourable or dangerous ones; on the other hand, objective factors causing states of insecurity and uncertainty. It is, thus, a situation, in which the probability of a state that is dangerous for the environment appears.

Another debatable issue is the lack of perceiving differences between economic security and other kinds of security of a state in the context of their influence on the shape of a country's economic system. Hence, the first instance involves capturing the character of the subject of consideration, which besides the growth of its importance in international relations, fully justifies its separation. The list of features distinguishing economic security from other kinds of security of a country is long. Among them, the ones which should be highlighted are first of all: stability (constancy) and confidence, attitude towards challenges from the external environment, relationship to the external environment, connections with foreign partners, or the role of the market and the state⁵.

An important value of a country's security is its stability (constancy) and confidence. These features and, at the same time, the criteria of the economic system assessment, mean its stagnation and, thus, they should be associated with threats to economic security. The essence of management processes in market economy is the risk and competition and their consequences. That is why, it is not stability but adaptability and susceptibility to changes, purifying from ineffective elements, create the development ability, and consequently, the basis for economic security. This means, at the same time, that building economic security needs orientation towards development and progress and taking actions, which are a response to the civilisational challenges and a response to the formulated and submitted aspiration of society. Therefore, in relation to economic security, the sufficiency condition cannot be determined, as it would be, in its essence, a set of threats, which would be activated at different times. Its fundamental values are the protection of the standard of life, economic development and the ability to provide the means necessary to maintain other kinds of security (including, first of all, political and military security). What is fundamental for economic security, besides the economic relations with foreign countries, are the internal aspects of management, its structure and way it functions, which is primarily due to the fact that economy makes a logistic basis for state security in various dimensions. It, in turn, contains both pro-development impulses generating economic security, and destructive ones – sensitive to activating economic threats.

The requirements of sufficiency (autarky) could be formulated, on the other hand, for such types (sub-elements) of a state security as the political and military ones. They are, first of all, related to the relationship of a certain country to its international environment and they are connected with protection of such values as survival and the country's existence in its territorial and constitutional shape, and also with the provision of conditions for realisation of national interests (reason of state). In the

⁵ S. Kurek, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [in:] *Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka*, Teamwork, edited by S. Kurini i M. Krča, Warsaw–Brno 2000, p. 28.

political and military spheres, strong connections with selected foreign partners are highly desirable. However, in the economic area, it can lead to dependency. This creates contradictions between the required inclusion of the economy in the international exchange, conditioning effectiveness and access to foreign markets (consumer and manufacturing goods, access to capital needed for development) and, as a result of this, state dependency on partners with their own, different interests, which increases sensitivity to pressure and external disturbances. This may be accompanied by political or military stability, and vice versa.

The stable level of political and military security – whose only subject is, in fact, the country – fosters shaping the desired level of economic security. Economic security is denoted by the limited and distinct role of the country in shaping it. This is due to the limited range of economic processes regulation and also the shrinking area of economic sovereignty. If a country's role in its economy is too strong then this limits the area of private enterprise, or deforms the mechanism of its functioning, or protects it against external competition. It always leads to a decrease in management efficiency.

It can be clearly seen from the list of features presented that the direct transfer of the scope and research methods from the political – military sphere to economic security must have limited use if it is to lead to the right conclusions.

The issue of economic security, considering the emerging civilisation challenges and advancing globalisation and regionalisation processes, is not only visible but there are also attempts to solve it. It should be taken into account that the economic security of a state – including Poland – is connected with: the future, about which there is never certainty as far as its development is concerned, which, in turn, makes the predictions of future disadvantageous situations blurry; the specificity determined by a set of factors, such as: the territory of a certain country; its economic power and level of technical and scientific development; the degree of economic specialisation, the character, directions and degree of international economic relations, etc.; the distinctions of two grounds in its area: the socio-economic one, containing political, economic, social and ecological elements, and the defence and economic one, containing military, defensive and economic elements in various configurations; the wide range of its distribution, from a country through a group of countries (formations, region), and a continent to the whole world; and also the current and future threats, which make the issues describing it burdened with a considerable degree of uncertainty and unpredictability.

The indicated determinants of economic security identification confirm that the issue is not only important but also complex. It is constituted by the situation on many economic grounds, due to which a few sub-elements can be indicated, such as: raw material, food and financial ones. The first of them, the raw material security, is the ability of the economic system of a country to provide access to economic materials (energy source materials: oil, gas, coal, electricity; metals; minerals...) from domestic and foreign sources at a level and structure that meets the needs of the economy and society and, at the same time, guarantees the potential to resist external pressure and the unthreatened development of the national economy. Energy security

(oil, gas and electricity), being one of its elements, is regarded as the national economy capability to maintain a continuous and sufficient supply of energy to meet the needs of all domestic customers⁶. Food security⁷, related to raw material security, should be understood as *'the ability of a state's (a group of states) economic system to use the internal development, exchange and international cooperation factors to provide society with physical and economic access to food, its appropriate structure and quality, readiness to effect resistance to negative impulses (external and internal) and a relatively unthreatened development of the production sphere'*⁸. The issue of financial security is more complex. Externally, it is mainly perceived and assessed through the prism of the external debt of the country. However, internally, it seems to be necessary to perceive it, on the one hand, as an ability of the public finance system to ensure the financing of the national economy, and, on the other hand, as the ability of financial institutions to implement national interests.

Without going into the process of building another definition for this category, concretised to the dimension of a country, it seems to be a sensible idea to base further consideration on the following definition: *'Economic security of a country is such a state of the development of a country's economic system which ensures the high efficiency of its operation – through the proper use of internal development factors – and the ability to put up effective resistance to external pressure, which can lead to developmental disturbances'*⁹. It should be stressed that they must be considered on two major, overlapping layers¹⁰. The first, socio-economic (general economic) layer, in the state dimension, expresses its goal as the development of the economy and international relations, ensuring the stability of functioning and resistance to threats and destabilisation of socio-political system, as well as weakening the abilities for defence. Economic security of a country, understood in this way, should be perceived both as a state and as a process, when the conditions for the survival and welfare of society, a balanced development of the national economy and an effective functioning of the country and its institutions are created. The second layer, in turn – the economic and defence one – in the dimension of an individual country, means the ability of a state economic system to effectively resist external economic interference along with the unthreatened development of defence-economic potential and the functioning of various models of a defence economy.

⁶ R. Kłodzinski, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski – stan i perspektywy na przykładzie gazu ziemnego*, AON, Warsaw 2003.

⁷ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny*, AON, Warsaw 1995.

⁸ Z. Kołodziejak, *Bezpieczeństwo żywnościowe – poglądy i opinie*, in: „Zeszyty Naukowe WAP”, No 1990 No 1, p. 209.

⁹ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne* [in:] *Ekonomika obrony*, Teamwork, edited by W. Stankiewicz, AON, Warsaw 1994, p. 189.

¹⁰ *Ibidem*, p. 189–200.

Perception and evaluation controversies

An area of significant controversies related to state economic security can be found in the answers to the basic questions: what is economic security – a specific need or public welfare?; what are the relations of state economic security and other state determinants and society's existence?; what is the character of economic security from the point of view of time criterion and changing conditions?

The category of state economic security contains the duality of the contents of its understanding¹¹. It lies in the fact that security is understood either 'as a need' or 'as a specific good'¹². These two perspectives overlap.

The socio-economic and political reality requires seeing security as the superior need of a human being (a social group) – understood as 'the lack of something which is necessary to preserve life, development, maintaining the social role'¹³ – and as a consequence as the priority, existential goal¹⁴. Existence and survival should be treated as an absolute goal of human life and existence. The final cause of safety is, therefore, existence itself, life, its improvement and extension. Achieving security can be accomplished with the use of various powers, tools and means, from ethical through political to economic ones¹⁵. This means that to determine the contents of security, need is very important¹⁶. If consciously and properly formulated, they determine goals (values, aspiration content). Looking back, it can be said that these goals arise from the structure of needs and the intensity of perceiving them. This perception encourages people's activity and directs it to acquiring and ensuring access to the means satisfying their revealed needs. Going further, on the basis of the assessment of the need satisfaction degree (realisation of variously ordered preferences), we can decide on the state of security of a human being, a social group, and, consequently, of a country.

Treating security as a need is defined by the necessity of also perceiving the concept as a state of anxiety caused by the impossibility of its fulfilment. It is also, at the same time, a certain signal about the lack of something, which is necessary for human beings' (social groups, a nation and a country) existence, their development and the improvement of their roles. In the area of economics, it is the lack of specific

¹¹ S. Kurek, *Dziś i jutro bezpieczeństwa ekonomicznego Polski* [in:] *Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych*, Teamwork, edited by J. Płaczka, AON, Warsaw 2001, p. 167.

¹² Awareness of this fact is supported by economy, whose research subject is the needs of people and the means to satisfy them.

¹³ *Encyklopedia naukowa PWN*, PWN, Warsaw 1985, p. 712.

¹⁴ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warsaw 1996, p. 18.

¹⁵ J. Świniarski, *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa* [in:] *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*, Proceedings of the symposium, AON, Warsaw 1998.

¹⁶ The most popular classification of human needs was presented by A. H. Maslow (*Motywacja i osobowość*, PAX, Warsaw 1990). He gave them a hierarchical structure and compiled them according to the required order to satisfy, creating the so-called pyramid of needs. The author identifies six groups of these needs, which are subjected to certain regularities: physiological, security, belonging, usefulness, recognition and self-realisation. He claims that as long as the lower level needs are not satisfied, referring to the higher level needs has a limited sense and reduced (sometimes none) efficiency.

goods and services. Perceiving the needs, which are a specific property of various subjects, has a diverse hierarchy of importance, different contents and intensity of perceiving, and expresses a different order to satisfy them. These needs, which at lower levels (of individuals and of smaller groups) are very different, meet at higher levels (bigger groups, a country) creating related resultants of needs, giving the basis to determine the 'reason of state.'

Basic needs, and therefore the lowest in the hierarchy, are the physiological ones – satiety, thirst, sexual needs, having appropriate clothes and housing, protection from threats to health and life¹⁷. They justify certain behaviour and dominate all other needs, taking control over human behaviour. With the satisfaction of lower level needs, they play a smaller and smaller role in the direct justifying of behaviour, and consequently, they direct their activity to the next level.

The next in the hierarchy of needs are the needs for safety (stability, dependency, care, freedom from fear, anxiety, chaos, law and order, limits, support from the caretaker, the need of lack of physical threat and a sense of physical, mental and emotional security)¹⁸. They are reflected, among others, in the universal tendency of people to things already known, in looking for support and care from strong individuals. Feeling needs is a specific feature of various subjects; therefore, they have a diverse hierarchy (intensity of feeling) and content.

Needs for security are, in relation to the undertaken enquiries, the needs of a society in terms of national security, understood as 'commonly conscious and necessary efforts to prepare a country, at all levels and all areas of its organisation, for a continuous and effective defence and protection of national interests and values against military and non-military threats in the conditions of anxiety and progress – ensuring the survival of the nation and its values, its prosperity and well-being, as well as creation of favourable conditions for the development of present and future generations...'¹⁹. This approach allows – following the approach of J. Marczak – the following needs of safety to be distinguished: strategic ones (making up civilisational and organisational backwardness); awareness, knowledge and abilities (as a resource and tools); legal ones (the whole organisation, competences and responsibilities as well as the rights and obligations) and structural ones (general authorities and governmental and non-governmental institutions to protect national values and interests; and creating conditions for the development of national power); social ones (the guarantee of survival, prosperity and conditions for the development of individual people, families and society through the protection against threats to life, health, existence, social bounds and relations); public order (increase in crime detection, popularisation of technical and personal monitoring of places, facilities, buildings at risk of crime, engaging society in the process of creating order and emergency services coordination); a critical infrastructure for state protection; civil protection and rescue in emergency situations (organisation and providing help

¹⁷ Z. Pietrasiński, *Podstawy psychologii pracy*, Warsaw 1995, p. 56.

¹⁸ D.M. Stewart, *Praktyka kierowania*, PWE, Warsaw 1996, p. 167.

¹⁹ J. Marczak, *Spoleczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego* [in:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warsaw 2008, p. 101.

to people, property and environment in the case of accidents, disasters and other disasters); counteracting the effects of specific threats²⁰.

To satisfy needs, there are appropriate measures, which are called goods on economic grounds. The rule of consumer behaviour is, first of all, satisfying basic needs and, later, the higher level ones. Physiological and safety needs should be included in the group of basic ones. As such, they have a certain degree of urgency and intensity of implementation. In the first place, they generate obligatory demand, which can be implemented into the national economy through two types of goods: private and public ones. The form (way) in which they are prepared for final consumption (and not a sector of the economy, private or public, in which they are produced) decides on which goods (a material product, a service) are private or public.

To meet the needs of the entire state system, there are specific goods called 'the common goods.' They include those goods, for use of which individuals or groups of people do not have to pay in advance to consume them. They are produced and bought by public sector subjects (government agencies, local governments) and used by the whole of society or large groups of people. Common goods can be a source of benefit for everybody and nobody can be excluded.

Common goods include state security, as it brings benefits to everybody in the form of indivisible consumption. It is, thus, such common goods, whose consumption by one group does not limit the possibilities of others using them. Their distinguishing feature is also the way decisions are made on 'producing' them and providing them for consumption (the way of allocation). Contrary to private goods, allocation of which is determined by the market, the decisions on providing common goods are strictly political, as they are the subject of public choice. This means that, in relation to external security, it is the country that decides on its use and production. It 'provides' the common goods in the form of the right services – such as, for example, protection of property rights, national defence, common education, or material goods – and also, for example, public roads, energy infrastructure, regulation of rivers, etc. to implement these undertakings, the country appoints some institutions, such as the administration of justice, police, army, public utilities (e.g. garbage collection), etc.

Security, playing the role of defence, is, at the same time, both in the nearer and further periods of time, the complementation of the economic development of a country and civilisation progress, which are closely related to each other. It is reflected in the national economy satisfying the needs of defence, and especially the component that is the defence economy – including the defence industry. In fact, it must create the economic basis, and not purchase abroad and receive donations, for the national defence²¹.

Since security (national security) is the good (the common good), it must share common features with other goods that allow it to be included in this category. One of the features is the ability of goods and services to satisfy individual and collective

²⁰ Ibidem, p. 101–106.

²¹ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX/XXI wieku*, Warsaw 1995, p. 124.

needs in the process of consumption, which is usefulness as a measure of the degree of meeting the needs, which is satisfaction or benefits from consumption or having goods and services. Security is ensured by the use of appropriate means.

Security is the common good that is used by all citizens of the country and it brings particular benefits. As such, it determines consumption of other goods, being on the one hand the basic good, and on the other hand, the complementary good in relation to the value of goods in the area of security. In this light, the security of society organised in a country, in its various dimensions, belongs to the group of typical common goods, and it is the country (in terms of institution) which is responsible for producing it. One of its dimensions is the economic security of the state.

Economic security – being part of state security – is closely related to the national interest (and more broadly –national and state interest) and national and state sovereignty. It is subordinate to these two concepts.

Understanding the national interest²² as a set of values promoted by the nation, and the national and state interest as the historically shaped set of attitudes, aspirations, expectations and the nation and the country's needs in the international environment, tending to achieve the desired situation on the basis of activity and available means, we must notice that the content of this concept reveals, in fact, the attitude towards such groups of values as national and state security, prosperity and economic development as well as freedom and constitutional order.

The issue of state sovereignty and its relationship to economic security is more complex. One of the views on sovereignty perceives it in both internal and external dimensions. In the internal dimension it is 'the ability to make decisions and to act independently against the forces and pressures generated within its borders'²³. It means the state's right to interact with all people living on its territory. In contrast, sovereignty in the external dimension means 'the independence of decisions regarding the will and interests of other countries'²⁴. It is manifested by the real possibility to freely shape the form of a country and its socio-economic system, as well as to establish relations with other countries and to join international organisations.

Following this, national sovereignty is understood as creating such a situation in relations with other countries, which is to avoid unilateral and non-equal dependencies on other countries in all cases which would restrict the right to decide for itself within a necessary and reasonable minimum range, voluntarily adopted by the country, or in cases which would lead to its loss in the international-legal, political or economic sense. Closely related to this concept is the category of national sovereignty, whose essence is not to reject necessary dependencies, which would be an impossible anachronism, but to shape them in accordance with the state and the nation's interests. The components that can be distinguished in this area include territorial, political and economic sovereignty.

²² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa ekonomicznego*, edited by B. Balcerowicz i J. Pawłowski, AON, Warsaw 2002, p. 49.

²³ *Encyklopedia Gazety Wyborczej*, volume 13, PWN, Warsaw, p. 80.

²⁴ *Ibidem*.

Focusing attention on economic sovereignty – as part of national sovereignty – understood as the state’s right to permanent authority over natural resources²⁵, as well as to independent choice in the most favourable relationships with foreign countries, it should be noted that state economic security is inherently connected with the general security of a country and is a narrower concept, although interdependent. Its essence is reflected in the Charter of Economic Rights and Duties of States, which states: *‘every state has the sovereign and inalienable right to choose its economic system, as well as the political one (...) in accordance with the will of its people, without outside interference, pressure or threat in any form’* and *‘... it has and can freely exercise its full and permanent sovereignty, together with reigning, using and disposing over its whole wealth, natural resources and economic activity’*²⁶.

The reality of the modern world, considering, on the one hand, Article 2 of the United Nations Charter on the primacy of national sovereignty over any other respects, proves breaking of the sovereignty dogma as the basis for international relations. More and more often, due to the superpowers, we deal with submitting a certain country’s people’s welfare over its sovereignty. In the name of these aims, and also establishing democracy in its western meaning, or limiting armaments in a particular country, there are threats of military intervention. Apart from the particular political ambitions of the superpowers, the reasons for this situation are searched in malfunction, or even the lack of international institution, which could be responsible for world security. According to many political scientists, this role is no longer played by the United Nations Security Council.

The concept of ‘economic security’ reflects not only a certain conformance state of defined economic volume (such as macro and micro) but also numerous fields of threats, reduction or defeat of which requires an effort from the whole of society. The fields of threats can be recognised both as an effect of the activities of the countries involved, and also as the ones which result from the development and functioning of the world economy²⁷.

In order to give answers to the basic problem questions, it should be noted that state economic security is not only the previously indicated specific features, but one of the basic elements of the general security of a country, also showing some convergence with them, regarding, among other things: conditions and factors shaping them and convergence of barriers limiting them, and also the common fields of threats. This also means that economic security of every country – including Poland – should be considered as general security, which means at both national and international levels. Concentration of attention should be focused on: determining global and regional conditions and the tendency for economic development of the world and Europe, and also their influence on shaping the conditions for economic development of

²⁵ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (on December 16 1966), in: „Dz.U.” 1977, nr 38, item 169, Art. 25).

²⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 3281/XXIX on 14 December 1974 [in:] E. Osmańczyk, Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych, WP, Warsaw 1986, p. 228.

²⁷ K.M. Księżopolski, *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw. Metody i środki przeciwdziałania*, Warsaw 2004.

Poland; identifying internal and external economic and developmental conditions of the Republic of Poland and their impact on the emergence and shaping the threat to state security.

More detailed ways of perceiving economic security²⁸ emphasise that it is: the result of economic development factors and barriers limiting it; the state of the economy and its structure, as well as economic relations and bounds enabling effective opposition to negative external influence, which can weaken economic development, the stability of the socio-political system and defence capacity; the general state of economic dependence, determining the degree of external economic interference effectiveness in internal economic development; the degree of susceptibility of a certain country on the transfer of political actions aimed at weakening state security through the economic level – mainly through transmission via the channels and mechanisms of economic relations; and the balance of developmental needs and the opportunities to satisfy them.

The last way of perceiving economic security seems to be the most pragmatic. Referring to its idea, it becomes possible both to diagnose the state of Polish economic security in the early twenty-first century and to make a reflection on economic security. At the same time, it should be noted that each of the concepts of economic security mentioned is closely related to the growth and development of the economy, as well as the policy of economic growth (and wider – socio-economic growth). Its implementation needs – as G. Kołodko emphasises – the reflection not only of the substantial arguments, but also gaining the understanding of the majority. However, if the priorities, threatening the essence of growth and economic development gain the favour of the majority, we will deal with democratic policy, but the wrong one. Its change should be seen both through the prism of culture and knowledge as well as time, space and patience²⁹.

Dilemmas related to shaping economic security

The modern level of the world's economic development has resulted in a decrease in the importance of many issues that used to be a constant source of armed conflicts or assumed postponing 'the revenge' and covering history with silence for the sake of peace and stability as impossible to solve at that time. A decrease in importance can be also observed in relation to economic security. In this situation, solving the problem raises a number of dilemmas, which should be taken into consideration while discussing this issue. They form a set of issues which need recognition in the search for a new approach to economic security. Looking from an institutional economics perspective, we can distinguish three major subsets: the first one – of a methodological nature; the second one – deriving from the changes generated by

²⁸ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, p. 187–188.

²⁹ G. Kołodko, *Znaczenie instytucji i polityki dla szybkiego rozwoju gospodarczego*, (in:) *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, editir: A. Noga, PTE, Warsaw 2004, p. 36.

the globalisation and regionalisation processes; and the third one – which is the aftermath of civilisational changes in the world of technology and the organisation of economic activities, resource allocation and human and social attitudes. It should also be noted that these are not closed subsets.

The methodological dilemma of state economic security

It is often noticeable – both in science and practice – that we overuse the term ‘economic security’ – which should be regarded as the manifestation of a certain fashion, leading, in consequence, to the devaluation of this concept. This relationship is particularly noticeable in the context of economic sovereignty and national and state interest, as well as the reason of state. However, increasing the level of state security through political or military agreements, we limit our rights to make decisions about ourselves in terms of the country, our resources and our economic potential (including the economic and defence one). Economic security is, at the same time, treated as the key to everything, which seems, in consequence, as both scientific-research and journalistic fiction.

The presented view seems, apparently, to indicate that in saying ‘economic security’ we refer to a fictional and imaginary category. But it is not like this – although due to the authorities of a certain country in a certain reality, it can come true.

The methodological dilemma is also reflected in the measures of economic security, as both its synthetic and detailed measures in the general and warning dimensions fail. Better, but not fulfilling the criterion of the evaluated correctness of these expectations from economic security, is the Gross National Happiness Index (GNH), which includes not only the issues of economic growth, but also social justice, protection of cultural values, the quality of governance and economic management as well as public affairs and care for the natural environment³⁰. The development of the idea of this measure is G.W. Kołodka’s suggestion – the Integrated Prosperity Index³¹.

Also, the suggestion of a set of measurable and objective criteria for the assessment of welfare and subjective indicators of happiness, presented by the committee headed by Joseph E. Stiglitz, appointed by the President of France, N. Sarkozy, in February 2008, is worth paying attention to. The committee, assuming GDP measured unreliability in welfare assessment and paying attention to the unsatisfactory measures of economic and social development used so far, suggested that the measurement of welfare should cover the following areas: material living standards (income, consumption, wealth), health, education, activity and work, political system, social relations, natural environment considering current and future conditions; and lack of security both in the economic and physical spheres³².

³⁰ E. Mączyńska, *Dylematy kształtowania społeczno-gospodarczego ładu przyszłości*, in: „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”. Biuletyn PTE 2010 no 6, p. 28.

³¹ G.W. Kołodko, *Wędrowcy świat*, Prószyński i S-ka SA, Warsaw 2008, p. 272.

³² E. Mączyńska, *Dylematy...*, p. 28.

Economic security dilemmas generated by the globalisation and regionalisation processes

The group of dilemmas deriving from the changes generated by globalisation and regionalisation processes includes, first of all, the following: ideological, political, historical, sociological, psychological and legislative ones.

Ideological dilemma

The existing level of economic security and the awareness of threats, which appear in the process of its shaping, including the indicated developmental dilemmas, provoke the following questions: Who is responsible for this situation: the market or the country? What are these two institutions? What is their purpose? What do they refer to? What are their frames? Who and what do they cover? How do we use them? Are they necessary / needed? What is their impact on economic outcomes? How much of the market, and how much of the country? Is it possible to coordinate the mechanisms they represent? Which of these institutions deserves to be the priority? Is it time to look for new solutions?

The answer to these questions lies in the characteristic features of the market and the country's institutions³³. Are they needed in practice? Most of the leading economists are for maintaining both institutions in particular proportions. At the same time, they ask a number of questions. Do we need 'the new capitalism', or a rather less monolithic system of management built on various, pragmatically chosen institutions, implementing social values, which are better to defend on ethical grounds? Do we want 'the new capitalism' or maybe a new world? What economic formula do we need today – especially in times of crisis? What should we think of the university economists' recommendations for the economists –practitioners, and especially of the rebirth, along with tightening up of the crisis, of Keynesianism? What institutions and priorities should we take into account in times of crisis? How do we get out of the crisis at the lowest cost?

Answers to these questions will make it clear whether a certain solution is worth being accepted; to what extent its consequences are related to personal and economic freedom, and whether they take economic justice into account. They lead to the conclusion that in every system of economic organisation, its participants gets various results as far as the degree of their self-fulfilment is concerned. J.K. Galgrath's reflections on the evaluation of contemporary neoliberalism go even further. He sees a clear discrepancy between reality and conventional knowledge and the dangerous – for the economy, business and effective management – impact of the private sector on the public sector. The economist also indicates threats, which go along with the growing transnational companies. He warns against the takeover

³³ G. Przesławska, *Ekonomiczna rola państwa w ujęciu nowej ekonomii politycznej* [in:] *Ład instytucjonalny w gospodarce*, edited by B. Polaszkiwicz i J. Boehlke, UMK, Toruń 2006, p. 35–48.

of power from shareholders and supervisory boards by the companies' managers³⁴. Also P. Samuelson is very critical about neoliberalism in shaping the model of economic system and economic policy. Declaring himself as the one who believes in the 'invisible hand' of the market, he states that in the conditions of globalisation, there should be a hand on the brake³⁵.

The presented views indicate the ideological systemic dilemma. Historical experiences in countries transforming their economies – despite the fact that the system status was established constitutionally – have not been used properly. Among many obstacles to conducting the process, we should point out, in the first place, the lack of understanding of the idea of the social market economy, which was considered as a development of the European Union – which was outlined in the Constitution for Europe³⁶ and upheld in the Lisbon Treaty³⁷.

Political dilemma

A regularity in the modern world – already observed in the distant historical past – is the tendency of a politically, economically and military leading country to impose its pattern of behaviour on other countries. The leading country considers it the best, the one which is not only different from other socio-economic models but, in the opinion of the country, provides social welfare. It is also the rule that the imposed model becomes less clear and less attractive in the course of time. This, in turn, is the premise to look for new solutions.

In the background of international relations of countries, there is a political dilemma perceived as a 'structural concept, according to which the efforts of countries to ensure themselves security on their own lead, regardless of the motives of their actions, to the growth of the sense of danger in their partners, as every country interprets its own steps as defensive ones, and someone else's – as potentially threatening ones'³⁸.

It is one of the dilemmas which emerged, with a vengeance, at the turn of the twentieth and twenty-first centuries on the back of the systemic transformation of ways of choice. Poland, and many other post-socialist countries generally oriented this process on the system of the economy, and in a major part on the social market economy. However, the enlarging inefficiency of this model of the economy in Western Europe provoked further research in order to make the reforming economies

³⁴ K. Galbraith, *Gospodarka niewinnego oszustwa. Prawda naszych czasów*, MT Biznes, Warszawa 2005.

³⁵ E. Mączyńska, *Dylematy...*, s. 32.

³⁶ *Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy* [in: Dz.Urz. UE C 310, vol. 47, 16.12.2004.

³⁷ *Traktat z Lizbony zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Wspólną Europejską*, signed in Lisbon on 13th December 2007; changes introduced into the treaty on the European Union and the treaty establishing the European Commonwealth [in: Dz.Urz. UE C 306, vol. 50, 17.12.2007, Art. 2, item 3.

³⁸ J. Baylis, *Bezpieczeństwo międzynarodowe i globalne w epoce pozimnowojennej* [in: *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Redakcja J. Baylis, S. Smith, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, p. 157.

refer to both economic and social models. The following models were mentioned in the first place: continental – European (Rheinland model of the social market economy – Germany and Austria; socio-democratic model – France; *concertazione* – Italy; Scandinavian economy model – Sweden, Denmark, Norway); and also American model (Anglo-Saxon – the USA, Canada, the United Kingdom). Both groups of the market economy models differ significantly from each other in terms of objectives, as well as their role and the importance of economic institutions and economic culture³⁹.

The effect of orientation on one of the indicated models should be reevaluation of the socio-economic policy assumptions concerning the concept of security in a wider range and, consequently, a change of roles for the institutions that have an impact on its shaping. The concept of security should be associated with economic order, organising the economy and creating the economic balance system, aimed at reconciling economic growth with social and ecological needs as well as present needs and requirements and future challenges.

The consequences of the crisis that emerged at the turn of the first and second decade of the twenty-first century provoked questions on the economic order in Europe. They brought home the fact that the economic security of Poland should be associated with the broadly understood European security, both Western Europe (the European Union members) and Eastern Europe (countries beyond the Union).

With regard to Western Europe, the basis for security is constituted by the close relationship and cooperation between the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), which should be perceived as one of the most important factors stabilising the international situation on the continent. This cooperation should be regarded not only as a desired one but also purposeful and necessary. The form of integration, boiling down to the idea of ‘Europe of homelands’ and not ‘Europe of federations,’ was maintained with the principle of various developmental speeds. It is also assumed that providing security in Europe requires, however, the materialisation of the European policy of security and defence to a greater extent than before.

The European Union, cultivating the idea of the necessity to extend the geographic area of its influence, increased the scale of integration processes – first of all in the field of monetary union (the euro zone) and admitting new members to the union, and also broadened the fields of threats for the whole group. They gained a dangerous dimension considering the growing consequences of the so-called pentagonal crisis (financial, economic, global order, global elites and the Atlantic civilisation). They forced the strategic orientation of the European countries and, as a consequence, the choice of the developmental strategy, taking the formula of the economic security concept into account. The European Union developed a strategy for smart, sustainable and inclusive growth⁴⁰, which is based on three interrelated priorities: intellectual development, the development of the economy based on knowledge;

³⁹ E.S. Phelps, *Sprawiedliwość...*, p. 15–18.

⁴⁰ *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (streszczenie)* [in:] www.ec.europa.eu.

balanced development, the development assuming support for an effective economy, using resources which are more environmentally friendly and more competitive; development in favour of social inclusion, that is supporting the economy at a high level of employment and providing social and territorial cohesion. A strategy formed this way outlines not only a vision for the future of Europe and the European Union, but also the future of Poland.

The political dilemma also includes the choice of economic policy, which supports the implementation of the idea of economic security and the choice of strategy and its implementation. The choice of economic policy – understood as all activities undertaken by the country – in the field of national economy to realise the goals and social tasks, is not only of an economic nature, but also an ideological one – as it is strictly related to the system and the manner of administration. The choice of strategy – which should be understood as the realisation of economic policy – also has a political background. Its nature also refers to the economic security strategy. It may have the character of unilateral strategy – whose essence is the dominance of elements of protectionism and interventionism; or multilateral – whose essence is the dominance of interrelated and integrated elements ⁴¹.

Historical dilemma

The economic history of the world provides a number of arguments for the need to analyse the issues related to the economic security of a country. At first, it was perceived through the prism of the unilateral implementation of a state policy, and then, in the course of time, it was seen through the prism of multilateral strategy. Economic history proves that until the great geographical discoveries, which contributed to the emergence of new trends in economic thought (mercantilism, Physiocracy, English classical school), economic life had never been the domain of state sovereignty. No earlier than from the beginning of the sixteenth century, the assumption that national authorities should tend to gain control over the economy, both in internal (manufacturing and services) and external (trade with other countries) dimensions, became convincing. The measurable level of economic security was the wealth of a country, which was assessed through the prism of the amount of bullion currency and through the positive balance of trade. That kind of approach is characteristic for the policy of mercantilism. Some examples of its implementation can be found in eighteenth century England and France. It became particularly strong in the period featuring growing rivalry between the European powers due to the industrial revolution.

After the temporary orientation of security policy on multilateral strategy, from the last decades of the eighteenth century to World War I, most countries in the world came back to the use of unilateral strategies for shaping the economic security

⁴¹ R. Włoch, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*, (in:) *Bezpieczeństwo państwa*, red. nauk. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warsaw 2009, p. 101–106.

of the state. It was one of the effects of World War I (extermination of population, infrastructure devastation, collapse of monetary system) and the growing economic crisis, whose apogee was between the years 1929 and 1932. The use of such a strategy was expressed in the implementation of the policy of protectionism, restriction of imports through high customs tariffs and, at the same time, subsidising one's own industry. These solutions were referred to in many countries (for example in the USA, Germany and Poland), starting from the great economic crisis to the end of World War II.

Also, in the economic history of Poland, the issue of the economic security of the state played an important role. Many Polish kings and rulers associated the power of the Republic of Poland with its economic power, although not all of them were so farsighted. It is necessary to recall Casimir the Great's concept to build a strong nation in the fourteenth century⁴²; the role of our economy in providing food for Europe in the fifteenth and sixteenth centuries⁴³; the attitudes of economic patriotism in nineteenth century Wielkopolska under Prussian rule and in the first decades of the twentieth century, expressed in the industrialisation and development of agriculture in this region of Poland⁴⁴, or the concept of reconstruction of the Second Republic of Poland and its implementation, as proved, until today, by the construction of the Central Industrial District and the harbour in Gdynia⁴⁵. All these actions indicate not only the broad horizons of the authors of the concepts, but also their commitment and the creativity of the contractors. These features were sometimes also noticed by the representatives of other nations.

But besides positive examples, Polish economic history also contained many examples of ignorance, and even conscious actions to weaken the economic power of the country. The loss of the mouth of the Vistula River also meant ceasing the export of grain to Europe, which was gradually taken over by Russia. Due to the private interests of some Polish magnates and the anarchy of the gentry, the Polish economy in the sixteenth and seventeenth centuries collapsed. Under the influence of the historical change of social structure, the disparities between noble knights and the rest of the society increased and, consequently, the threat to the economic security of the country appeared.

Multilateral strategies to implement economic security policy appeared through the English classical school, which laid the foundation for economic liberalism. Its supporters, considering the benefits from the international division of labour, advocated free trade along with limiting the state's role in the economy; deregulation and privatisation of the economy in the internal area and abolition of customs barriers in the external trade exchange. The best effects of the implementation of economic security policy took place during the years of the colonial expansion of the European powers (1870–1914), as reflected in strong interdependent relationships.

⁴² J. Szpak, *Historia gospodarcza powszechna*, PWE, Warsaw 2003, p. 94–95.

⁴³ Ibidem, p. 115–116; M. Maciejewski, *Powszechna historia gospodarcza czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, p. 24–43.

⁴⁴ J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX wieku*, PWE, Warsaw 1998, p. 31–34.

⁴⁵ Ibidem, p. 136–139.

The significant manifestation of these was the creation of a stable monetary system based on gold parity and full national currency convertibility on it, which resulted in the unification of monetary systems in particular countries. The functioning of such an economic security policy and the strategy for its implementation was interrupted by the outbreak of World War I.

The return to the idea of economic security policy and the multilateral strategy for its implementation took place after World War II on the grounds of the new political and economic order established in Breton Woods in July 1944. The idea of institutionalisation of the world economy developed at that time (the International Bank for Reconstruction and Development, the International Currency Fund, the International Trade Organisation, the General Agreement on Tariffs and Trade / the World Trade Organisation) began to support the development of the countries which had implemented it. Experiences from the past – indicating that the market is not able to fulfil all social needs and could lead to social stratification and the loss of social solidarity – oriented the activities of these countries on social and welfare functions, that is on the implementation of the idea of economic security through welfare state. The fight against poverty, disease, ignorance and unemployment turned out to be very expensive. Therefore, in the situation of economic crisis in the 1970s, countries began to protect the ideas of well-being and care of the economy with the use of various protectionist instruments. However, not moving away from the liberalisation of the economy maintained elements of the multilateral economic security strategy. The advancing processes of globalisation in all areas of social being are in its favour.

Currently, starting from the end of the 1970s, among the commonly formulated ideas related to national and state security, we more and more often deal with their reference to economic grounds. This means continuous validity of the issues on economic security. Discussing it, in the presence of expectations to be met, can be seen, on the one hand, as a response to the national challenge, considering the issues of submission to the determinants of sovereignty and the national and state interest, and consequently the Polish reason of state, and on the other hand, as the response to the global problems of the contemporary world. It should be emphasised that, in facing still stronger and multi-dimensional relationships between particular subjects of the world economy – including the countries, unilateral strategies for providing security lose their effectiveness as opposed to the multilateral ones.

The issues of economic security are also perceived nowadays in relation to the evaluation of the security state of Poland, carried out by the National Security Bureau, which was reflected in the records of the White Book on the National Security of the Republic of Poland⁴⁶. Analysing the political and systemic conditions and evaluating the strategic potential of Poland, they referred to four areas: defence, protection, social and economic. The analysis and evaluations that followed were conducted on the back of an historical evolution of our country's security – starting

⁴⁶ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warsaw 2013.

from the first centuries of statehood, until the period of the partitions and gaining independence, the interwar and World War II periods, the post-war period – the time of the Polish People’s Republic and the Third Republic of Poland. Generalising, they can be brought down to the following conclusion: ‘From the very beginning of Poland as a state, the decisive factor for its survival and development was – apart from the internal sphere (system, the military, economy, human potential, etc.) – its ability to build a friendly international environment using a wide range of political, military, and economic tools’⁴⁷.

Generalising the experiences of the economic history of Poland, Europe and also the world, it should be noted that some types of systems favour the development of wealth, and others – economic degradation and economic disorder. In this situation, it is reasonable to ponder over the shape of the economic system in the conditions of civilisational progress, the symptoms of disorder in the world economic system, and, also, the necessary processes of systemic transformation. The choice of system is, thus, a decision with binding effects⁴⁸.

The socio-psychological dilemma

Shaping the economic security of a country also depends on people coordinating the process. First of all, it is related to the choice of the strategy for undertaking implementation in the conditions of advancing globalisation and regionalisation processes, which make the societies of particular countries become multicultural ones. The situation brings about the question as to whether all members of the society of a certain country or only the original inhabitants are interested in shaping and maintaining the economic security of the state? Answering the question requires recalling the essence of the phenomenon of ‘acculturation’, that is the process of adaptation to a new cultural environment and its impact on the choice of the behavioural strategies of both social groups. They could be of the nature of: integration (cultivating own culture and looking for contact with another culture); assimilation (cultivating and seeking contact with another person or social group); separation (cultivating one’s own culture and not looking for contact with another culture); or marginalisation (one’s own culture is not cultivated and contact with another culture is not looked for)⁴⁹. Each of these strategies has a different impact on interactions between people and, as a consequence, on the image of the society and its behaviour. Recalling the dynamic model, we can determine how the acculturation process influences particular effects of social reality.

The socio-psychological dilemma can also be seen when trying to answer the question as to where not only Poland but also Europe and the European Union go.

⁴⁷ Ibidem, p. 28.

⁴⁸ E. Mączyńska, *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy* [in:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warsaw 2008, p. 151–168.

⁴⁹ W.E.de Raad, *Dynamiczny model akulturacji*, [in:] *Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych*, scientific editor K. Winikowska-Nowak, A. Nowak, A. Rychwalska, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warsaw 2007, p. 77.

The answers in this regard also require, apart from knowledge, imagination and moral courage. Knowledge regarding future changes – on the future horizon of 2030 or even 2050 – is, however, of a futuristic nature. Its expansion goes too slowly despite the investigations undertaken in this area. Imagination, in turn, which is in its nature a creation of the evolutionary development of a human being and a society, is closely related not only to the creation of the imagination potential, but also to its use in the futuristic thinking processes. The most embarrassing issue is the one of moral courage. In practice, the groups having greatest competence are not always able to introduce their thoughts on the global scene transformation perspectives for fear of making a mistake.

The socio-psychological dilemma, which presses heavily on the listed questions for the future, is the multiplicity of thinking processes leading to considerations on: shaping the future, which is possible; predicting the future, which is probable; and desiring the future, which is required. The interactions, which are an important element of futuristic thinking, become apparent in the formula of: what is possible, what is probable and what is desired. The interactions generate, at the same time, some alternatives for the future, that is: development or stagnation, strategic orientation or populist drifting and geopolitical strength or geopolitical weakness⁵⁰.

An important side of the socio-psychological dilemma is the psychological aspect of the people shaping the economic security. It is revealed in suspicions, phobias, prejudices and national obsessions, boiling down the issues of national and state interest and sovereignty to the anachronistic attitudes of individuals, as well as social groups, which create an enemy in advance. It often takes place when a medium-sized country is frightened of a small one, and it uses the imperial rhetoric. Following this, the thesis in relation to the European Union is formulated so that it plays the role of a centre of foreign domination and is a constrained ally.

Legislative dilemma

Advanced regionalisation processes – including the integration ones – as well as globalisation, in relation to the processes of economic security shaping, impose national countries to make changes constituting the new law order. This situation brings a certain legislative dilemma, which raises the question: what legal regulations should be adopted in order to provide conditions for the implementation of the economic security of the country? Answering such a basic question, it should be noted that it is formulated on two grounds: the homogeneity of the constitutional principles of the state system along with the system of values represented by the integration group and establishing the constitutional mechanism to include the country in the integration group.

The complexity of the legal and legislative issues results in the fact that 28 member states represent various legal traditions. They cause constant collisions of the state (national) law with European Union law. The situation forced the imposition

⁵⁰ Kukliński, *Polonia Quo Vadis?* [in:] „Forum...”, op. cit., p. 37.

of the European law order to the member states, assuming the primacy of the EU law over the national one, respecting, at the same time, their distinctness. In practice, it is expressed in the application of the direct effect of European regulations. They require the immediate application of European solutions in the national systems and impose the obligation to interpret the national law in accordance to the European standards, both before and after their implementation. They include the order to respect the constitutional identity and legal traditions of the member states. The European regulations are related not only to the country as an institution but also to the individual.

It means that it is in the interest of the economic security processes of the group, as well as individual member states, to create a common legal space, which would allow the basic barriers to fundamental freedoms of the European Union to be overcome, namely free movement of goods (goods and services), people and capital. In the area of EU law interest, there are, among other things, the issues of the development of information technologies, modern forms of economic cooperation, trade marketing and individual rights.

The administrative-bureaucratic dilemma

An important issue in the search for a new approach to economic security is the administrative-bureaucratic dilemma. Its essence is strictly related to the previously indicated dilemmas, especially the political and legislative ones. Its basis includes the belief that the bureaucratic authorities of a state make decisions on both the concept of economic security and on the policy or strategy of the economic security concept implementation. They have an impact on the choices made by the country through organisational procedures and the procedures of actions used.

The administrative and bureaucratic dilemma is also expressed in the logic of the decision making process. The needs of society and the national economy, shaped simultaneously through both internal and external conditions, are solved by the decisive national bureaucratic organisations (the government, parliament, public administration institutions). Facing the fact that the problems which are important from the view of economic security, being the reflection of the postulates of various interests groups (trade unions, corporation organisations), engage the country (the government) in solving them on the basis of a tender (miners, doctors, pharmacists, uniformed services). The situation influences the chances of the implementation of the adopted solution.

Another side of the administrative and bureaucratic dilemma is the fact that it is the bureaucratic apparatus which determines and decrees decisions significant to society and the country. They are often deprived of substantive arguments and they are based on voluntary behaviour principles. As such, they are a generator of threats to the idea of economic security itself.

The desired side of administrative and bureaucratic behaviour, that is developed solutions and undertaken decisions, is the use of negotiation techniques for this

purpose. They usually evoke the attitudes of compromise in the participants in the negotiation and they lead to making satisfactory, in certain social, political and economic conditions, decisions⁵¹.

The economic security dilemmas which are the aftermaths of civilisational changes

In the group of dilemmas that are the aftermath of civilisational changes taking place in the world of technology and organisation of business, as well as people's and social attitudes, it is important to consider, first of all, ethical and moral, technological and logistic dilemmas.

The technological dilemma

The technological dilemma is often disregarded but important for economic security. It is about establishing which inventions can have an impact on the level of economic security and when, and to what extent, they can be used to contribute to the improvement of economic growth and an increase in society's welfare. The dilemma results in the fact that technologies are changing so quickly in the modern world that it is difficult to formulate forecasts related to their future existence. The high rate of technological development makes it difficult to predict the future – some solutions are accepted while others – equally good – are rejected.

The technologies which can revolutionise social life, influencing, at the same time, the shape of economic security, include the following devices: communication (the Internet, mobile phones, navigation systems, operational systems, software); enabling visualisation of dreams and actions, and artificial intelligence. They are the reflection of the synergy between science and technology. As one, useful technology, they combine knowledge, the analysis of working methods and the use of techniques.

Seeing technology as knowledge of production based on the scientific grounds, we should emphasise that it is the derivative of the expenditure on research and development activities. It means that providing an economic basis for state security requires orientation on innovations in the area of advanced technologies, first of all, information, material and energy technologies and biotechnologies, and they need the relevant expenditure.

Considering these requirements, the European Union, within the framework of the so-called Lisbon strategy, imposed the obligation of task performing to the member states in four areas: innovation – through the creation of a knowledge-based economy (KBE), innovation of telecommunication, energy, transport and financial markets;

⁵¹ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warsaw 2011, p. 35–36.

entrepreneurship and social cohesion⁵². All these areas of activities are included in the actions strengthening economic security of the country. Their implementation was secured with the obligation of member states to achieve the expenditure for research and development activities at a level of 3% by the year 2010⁵³. The practice proved the impracticability of these intentions. Investing more in research activities in our country should be one of the foremost civilisational challenges, without which it is impossible to shape economic security in the long-term perspective.

The allocation dilemma

Having observed and analysed the socio-economic reality for many years, we can see the differences in the use of the space available for business activities. It is thought-provoking that one group of economic subjects uses spatial conditions and develops its activity, tends to improve in economic effectiveness and improves its ability to operate in the competitive market. The second group of economic subjects, in turn, acting conventionally, without taking the spatial conditions they function in into account, does not achieve appropriate results for their capabilities and they lose the ability to compete in the market. These issues are insufficiently taken into account in the processes of shaping the economic security of the state. We deal with the insufficient awareness that spatial conditions are the important element in the process of shaping competitive advantages and the practical application of the concept of balanced development by individual operators from the micro and macro levels.

These possibilities are provided by the application of the achievements of spatial economy in the area of the appropriate coordination of development activities, which influence the economic development of particular regions and also the improvement in the competitiveness of operators functioning on their territory⁵⁴. These activities are possible through the development of information technologies, which enable collecting a large amount of information from various sources and presenting it on one common ground. Proper procedures and application of information enable activities to be prepared by the operators, which results in the creation of competitive advantage. The operators can obtain this through the choice and use of benefits / advantages from the location of business.

Individual locations for a certain type of business usually have some common features. However, there is also a group of factors which renders these locations different from each other, and that, in turn, can have an impact on the application of business processes and the implementation of certain organisational standards

⁵² *Strategia lizbońska*, The Council of Europe, Lisbon, March 2000; *Innowacja w gospodarce napędzanej wiedzą*, COM, Brussels 2000.

⁵³ *Inwestycje w badania: plan działań dla Europy*, the European Commission, Brussels, June 2013.

⁵⁴ B. Stachowiak, *Możliwości wykorzystania ekonomii przestrzennej dla zrównoważonego ekonomicznego rozwoju* [in:] *Perspektywy innowacyjnego rozwoju Republiki Białorusi*, Alternatiwa, Brześć, 2013, p. 77–79.

in the appointed areas. These factors, therefore, influence the markets of products and services offered by the operators. It means, at the same time, that when the operators consider a differentiated approach to certain markets, a certain region, city or its limited territory it can be a source of obtaining competitive advantage and maintaining or expanding it in relation to its competitors.

The logistic dilemma

The logistic dilemma also requires a resolute solution. It reflects a wide set of problems to solve, which during a period of economic downturn and crisis are, at the same time, a threat to economic security. They are mainly of economic nature. Modern development in logistics indicates an ability to meet the challenges of the twenty-first century.

Logistics – apart from their military and operational character – finding the right of citizenship in the market economy, affecting the efficient space-time flow of various goods and services, has an indirect impact on the processes of economic security shaping. Their role and significance in relation to the processes of globalisation and regionalisation is constantly increasing, facing the numerous challenges it has to meet. This is due to the fact of providing organisational and functional unity of the physical flows of material goods and symbolic streams of information controlling these flows. They should be ensured by the logistic infrastructure, playing the role of integrating all logistic processes on the basis of modern technology and engineering⁵⁵.

Logistics, serving all material forms, types and areas of economic activities, must be related not only to economic effectiveness criteria but also to logistic standards – in micro scale at the level of economic subjects, in meso scale at the level of branches and brands, in macro scale at the level of regions and countries as well as at the regional and global levels. They can all be perceived as economic security logistics, developed and integrated on the basis of rational economic criteria.

Logistic problems, looking through the prism of shaping economic security, must be perceived and considered on three grounds: functional – as a general management process, covering planning, organisation, motivation and control; subjective – as the flow of materials, goods and services as well as information between suppliers and receivers; evaluating – as an effective economic process oriented on satisfying customer's needs. They are influenced by numerous organisational and technical conditions, such as: the high productivity of the involved resources; establishing and strengthening the market of a demanding customer; and mass computerisation of all areas of socio-economic life and, closely related to it, dramatic growth of effectiveness in economic processes management⁵⁶.

A separate group of logistic dilemmas include, for example: settlement and repayment of mutual inter-war reparations (e.g. after World War II); settlement and

⁵⁵ K. Ficoń, *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o. o., Warsaw 2008, p. 5.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 21–26.

repayment of unbalanced balances in international trade (e.g. colonial wars in India in the nineteenth century); sale of debts and debt relief (historical experiences in ancient and modern Greece); internal revolutions as a result of a decrease in the standard of living (lack of effective demand translating into a distortion of the social reproduction processes); costs and benefits from the use of natural resources (oceans, seas, rivers, communication routes / tracks). These examples, although they include historical features, indicate the validity of the problems in relation to various forms of aid given by a group of countries (e.g. the European Union) to another group of countries (member states which need help). These actions are undertaken and implemented to ensure economic security, not only in a certain country, but also in the entire region.

The moral and ethical dilemma

Looking from the perspective of institutional economy in relation to economic security, we should notice a moral and ethical dilemma. In micro terms, this is related to the understanding of economic security in the mind of an individual with regard to another individual, or the community creating society. In terms of macro, it relates to the economic security of a state (nation) in regard to another country (countries), and also a regional group in regard to other groups, or a certain region (continent) in regard to other regions (continents) as well as a country (nation) in regard to the whole world (the world community).

The essence of the moral-ethical dilemma is the issue of social egalitarianism, which is a fair distribution of the produced wealth. Thus, it is manifested in the understanding and implementation of the idea of social justice and boils down to the necessity for clear answers to the set of important questions: what distribution criteria should be regarded as the basic ones? To what extent are the exceptions from the adopted criteria possible? Is it about ensuring equal distribution or the one resulting from the economic input? The moral-ethical dilemma is related, in its essence, to social solidarity – at all levels, from the individual to global ones – and the solution to the contradictions between social egoism and social egalitarianism.

The moral-ethical dilemma also means the necessity to see all issues co-creating economic security in the short and long term. It raises the question of the scale and range of current and future consumption. Is it reasonable to reduce the current consumption and expand investments in order to provide balanced development and achieve a higher level of consumption in the future?

The moral-ethical dilemma is also the need to see the issues related to the necessity of providing help to each other (an individual, a regional group, a country). It is an important need, not only in relation to humanitarian aid, but also economic help, first of all, in the form of a loan stabilising the economy or strengthening its pro-development attitudes. Thus, it is reasonable to ask the question: is it moral and ethical only to take or is it also necessary to give something to others?

The grounds and manifestation of the controversies and dilemmas related to the economic security perception in Poland

Understanding of the basic categories, presented in the discussion, which describe a state's constitutional order, forming, on the one hand, rights and freedoms and, on the other hand, proving, at the same time, the historical changeability of both their essence and the shaping conditions. They all, in regard to the integration changes that took place in relation to Polish membership of the European Union, also require a new look at the categories from the perspective of time, as a factor acting unidirectionally, and, in fact, irreversibly. Its elements can be noticed not only in the speeches of politicians, but also in the advanced scientific considerations and in economic and political science journalism⁵⁷. The ranking of the problems, which they include, results from the factors that constitute the European integration process.

The starting point, to scratch the essence of perceiving them in the conditions of growing integration interdependence, is the question of the place and character of a national country in an integrated group such as the European Union and the future of the group. Should a national country be a member of the 'Europe of Homelands' or the 'European Federation' cultivating, at the same time, the idea of the necessity of exploration and geographic expansion of the scale and range of the European Union integration processes. If the supporters of the first idea dominated in the past, currently (at the beginning of the second decade of the twenty-first century), with regard to the growing phenomena of pentagonal crisis – financial, economic, global order, global elites and the Atlantic civilisation, the second group is gaining importance. This is related to the need to build a new economic order in Europe, which would result in the strategic reorientation of the European countries and, as a consequence, in the choice of a developmental strategy. A starting point to determining this must be the adoption of a future vision of Europe, the European Union and Poland⁵⁸. All these elements influence the formula of the economic security concept.

The European Union, taking the indicated dependencies into account, worked out a multi-direction strategy for intelligent and balanced development which favoured social inclusion⁵⁹ based on three priorities: intellectual development, that is economic development on the basis of knowledge; balanced development – that is development assuming the support of effective economy, which uses the more environmentally friendly and more competitive resources; and development

⁵⁷ S. Zalewski, *Państwo narodowe w Unii Europejskiej. Bezpieczeństwo wewnętrzne państw narodowych w warunkach współzależności* [in:] *Europa – kontynent ryzyka? Społeczne, polityczne i normatywne uwarunkowania bezpieczeństwa w Europie*, Editors: M. Bożek, M. Troszczyński, AON, Warsaw 2007, p. 87–90.

⁵⁸ Sz. Kardaś, *Polska wobec wyzwań i zagrożeń globalnych* [in:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. nauk. S.Bieleń, UW, Warsaw 2007, p. 219–235.

⁵⁹ *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* (streszczenie) [in:] www.ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1-v1.pdf.

favouring social inclusion, that is supporting the economy with a high level of employment and providing social and territorial cohesion.

In this situation, a question is often asked: Quo Vadis Europe – the European Union – Poland? Answering such a basic question requires – as A. Kukliński states clearly – meeting the challenges of knowledge, imagination and moral courage⁶⁰. It is necessary for each of these areas to think within the categories of scenarios: development, survival and even bankruptcy⁶¹. At the same time, they raise various trajectories of conditional systems, and each of them has – which is indicated through the situation of the southern member states of the European Union (Greece, Portugal, Spain, Italy) – a lot of elements of realism.

The development scenario assumes the development and transformation of the European Union into a quasi-federal system. In the new formula, it is to be characterised by: strong institutional identity, expressed in the ability to make political, military and economic decisions of global significance, and also the ability to make strategic decisions related to its internal and external future. On economic grounds, the scenario assumes implementation of the permanent recovery and reconstruction of the economy, resulting in a return to the earlier period of dynamic growth and development of the European Union. This results in a triad of relations: strong Europe – strong European Union – strong Poland.

The scenario of survival is, in turn, the continuation of the current status quo. This assumes maintaining the existing ability to perform basic functions deriving from the European Union law and practice. It is characterised by sluggish recovery. The European Union faces a relatively stable decline in prosperity and continues to increase from the starting block. In its essence, it results in a triad of relations: stagnating Europe – stagnating European Union – stagnating Poland.

The bankruptcy scenario – also called the lost decade scenario – goes beyond the boundaries of pessimistic imagination. It recalls the worst traditions of political, economic and spiritual nationalism, which can lead to the bankruptcy of the European Union. It is of a warning nature. Its consequence is experiencing a stable decrease in prosperity and loss of the opportunities for future growth in the European Union. This results in a triad of relations: weak Europe – weak European Union – weak Poland.

Given such scenarios for shaping economic order in Europe, Poland, as a member state of the European Union, which is of a transnational group character, (?????), must take the determinants of the reason of state of the regional group. It seems necessary in such a system to work out an interdependent compromise defining the boundaries of the reason of state of a country in the regional group.

Also, in relation to the category of national (state) interest, it is necessary to revise it and work out an interdependent compromise, defining the boundaries of perceiving and understanding the national (state) interest. It must be oriented on exposing the common interest of a group of countries in the international forum,

⁶⁰ A. Kukliński, *Polonia Quo Vadis?* [in:] „Forum...”, p. 37.

⁶¹ *Ibidem*, p. 38–39.

characterised by the unifying tendencies based on the institutionalisation of social, political and economic life. The essence of such a national (state) interest requires the European Union mechanism to be efficient and the decisions made by its forum (the European Parliament, the European Commission and others) to be made on our behalf, in our interests and with our participation.

Also, if we accept the criteria for the constitutional order protection, this raises a controversy about the limits of the state's sovereignty in the conditions of advanced interdependencies. It also refers to the essence of the economic sovereignty of a country. Taking the traditional understanding of the economic sovereignty of a country into account, the basic question is: which part of the state's economic sovereignty do we need to relinquish in order to obtain benefits greater than with 'full' economic sovereignty?; and, also, whether the exchange of elements of state sovereignty into those of economic security can be perceived as a sign of enslavement?

The observations presented also apply to the perception of the state security categories, including the economic security of the country. With regard to the new formula of its determinants and difficulties in tackling the threats with the use of traditional methods, it seems purposeful and desirable to involve the new institutional economy. This idea is justified in the fact that present integration structures are of a transnational (supranational) nature and they reveal an ability to respond to various challenges in the area of economic security. The national countries change their traditional role of guard and guarantor of national interests into the executor of a common economic security policy.

Summary

The advancing processes of globalisation and regionalisation in the modern world have contributed to lowering the importance of many problems, also in relation to economic security. This means, at the same time, the need for continuous verification of the ways and means to solve them on many grounds. This is due to the fact that they generate many controversies and dilemmas. Their analysis and characteristics indicate the necessity to seek a new attitude to the issue of economic security. Nevertheless, there is a lack of answers to a number of questions specifying the issue of economic security, such as e.g.: why is it that the more we talk about social security, the more expanded the area of social poverty becomes?; why is it that the more we accept the issue of nutrition security, the more people are hungry and undernourished?; why is it that the more we take up the issue of raw material security (especially the energy), the bigger the degree of dependence on the import of gas and oil becomes?; why, while emphasising the social security, do we deal with an increase in the army of the unemployed, which can cause social ferment?; why is it that the more often we look to providing peace and security, the weaker the economic and defence basis of the country becomes? In the following situation, the

right attitude is to refer to the theoretical and practical achievements of institutional economy.

An explanation of each identified and characterised controversy and a solution to the presented dilemmas –in various degrees – depend on the developed and implemented economic security policy and the strategy for its implementation. Regardless of their character (free market or interventionist), they should be expected to bring forth effects, e.g.: maintaining a high pace of economic growth with low inflation level and low unemployment, as well as an increase in the social standards of life; maintaining stable conditions for businesses (stable law system, effective institutions, stable interest rate and stable currency rate); a growth in entrepreneurship and the ability to limit the negative effects of economic fluctuations.

Bibliography

- Baylis J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe i globalne w epoce pozimnowojennej* [in:] *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Redakcja J. Baylis, S. Smith, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968.
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.
- Ficoń K., *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o. o., Warszawa 2008.
- Galbraith J.K., *Gospodarka niewinnego oszustwa. Prawda naszych czasów*, MT Biznes, Warszawa 2005.
- Inwestycje w badania: plan działań dla Europy*, Komisja Europejska, Bruksela June 2013.
- Janicki M., Władyka W., *Ucieczka do przeszłości*, in: „Polityka” 2011 No 51.
- Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski w XX wieku*, PWE, Warszawa 1998.
- Kardaś Sz., *Polska wobec wyzwań i zagrożeń globalnych* [in:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, Redakcja naukowa S.Bieleń, UW, Warszawa 2007.
- Kłodzinski R., *Bezpieczeństwo energetyczne Polski – stan i perspektywy na przykładzie gazu ziemnego*, AON, Warszawa 2003.
- Kołodko G.W., *Wędruj(j)ący świat*, Prószyński i S-Ka SA, Warszawa 2008.
- Kołodko G.W., *Znaczenie instytucji i polityki dla szybkiego rozwoju gospodarczego*, (in:) *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, red.nauk. A.Noga, PTE, Warszawa 2004.
- Kołodziejak Z., *Bezpieczeństwo żywnościowe – poglądy i opinie*, [w:] „Zeszyty Naukowe WAP”, No1/1990.
- Książkowski K.M., *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw. Metody i środki przeciwdziałania*, Warszawa 2004.
- Kukliński A., *Polonia Quo Vadis?* [in:] „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”, Biuletyn PTE 2010 No 6.
- Kurek S., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [in:] *Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka*, praca zespołowa pod red. S. Kurini i M. Krča, Warszawa–Brno 2000.

- Kurek S., *Dziś i jutro bezpieczeństwa ekonomicznego Polski* [in:] *Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych*, praca zbiorowa editor: J. Płaczek, AON, Warszawa 2001.
- Maciejewski M., *Powszechna historia gospodarcza czasów nowożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX/XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Marczak J., *Spoleczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego* [in:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008.
- Mączyńska E., *Dylematy kształtowania społeczno-gospodarczego ładu przyszłości* [in:] „Forum Myśli Strategicznej. Doświadczenia i perspektywy”. Biuletyn PTE 2010 No 6.
- Mączyńska E., *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy* [in:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych* (on December 16, 1966 roku), in: „Dz.U.” 1977, nr 38, poz. 169, art. 25).
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011
- Pietrasziński Z., *Podstawy psychologii pracy*, Warszawa 1995.
- Przesławska G., *Ekonomiczna rola państwa w ujęciu nowej ekonomii politycznej* [in:] *Ład instytucjonalny w gospodarce*, edition: B. Polaszkiwicz i J. Boehlke, UMK, Toruń 2006.
- de Raad W.E., *Dynamiczny model akulturacji* [in:] *Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych*, edition: K. Winikowska-Nowa, A. Nowak, A. Rychwalska, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warszawa 2007.
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 3281/XXIX z 14 grudnia 1974 roku* [in:] E. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, WP, Warszawa 1986.
- Stachowiak B., *Możliwości wykorzystania ekonomii przestrzennej dla zrównoważonego ekonomicznego rozwoju* [in:] *Perspektywy innowacyjnego rozwoju Republiki Białorusi, Alternativa*, Brześć 2013.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne* [in:] *Ekonomika obrony*, praca zbiorowa pod red. W. Stankiewicza, AON, Warszawa 1994.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny*, AON, Warszawa 1995.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- Stewart D.M., *Praktyka kierowania*, PWE, Warszawa 1996.
- Strategia Lizbońska*, Rada Europy, Lizbona marzec 2000; *Innowacja w gospodarce napędzanej wiedzą*, COM, Bruksela 2000.
- Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (streszczenie)* [in:] www.ec.europa.eu.
- Szpak J., *Historia gospodarcza powszechna*, PWE, Warszawa 2003.
- Świniarski J., *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa* [in:] *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*, Materiały z sympozjum, AON, Warszawa 1998.
- Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy* [in:] *Dz.Urz. UE C 310*, t. 47, 16.12.2004.

Traktat z Lizbony zmieniający traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, podpisany w Lizbonie 13 grudnia 2007 r.; zmiany wprowadzone do traktatu o Unii Europejskiej i traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską [in:] Dz. Urz. UE C 306, t. 50, 176.12.2007, art. 2, ust. 3.

Włoch R., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* [in:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. nauk. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009.

Zalewski S., *Państwo narodowe w Unii Europejskiej. Bezpieczeństwo wewnętrzne państw narodowych w warunkach współzależności* [in:] *Europa – kontynent ryzyka? Społeczne, polityczne i normatywne uwarunkowania bezpieczeństwa w Europie*, red. M. Bożek, M. Troszczyński, AON, Warszawa 2007.